

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

Кафедра фізичного виховання і спорту

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ
(назва навчальної дисципліни)

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ
(ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ)

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 017 Фізична культура і спорт
ОПП «Фізична культура і спорт»
Освітній рівень перший (бакалаврський)

Факультет інтегрованих технологій і обладнання

Розробник: Олійник О.М.
старший викладач кафедри
фізичного виховання і спорту

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри фізичного виховання і спорту. Протокол № 17 від 02.05.2023 р.

2023 рік

ЛЕКЦІЯ 1.
ТЕМА 1.1
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ ТА ГАЛУЗЬ
ДІЯЛЬНОСТІ

Мета вивчення: сформувати знання про соціальну сутність фізичної культури і спорту.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. «Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт» як навчальна дисципліна. Основний зміст, структура та завдання навчального предмету. Фізична культура як суспільне явище.

2. Місце фізичної культури в загальній культурі людства.

3. Фізичне виховання як педагогічна система фізичного удосконалення людини.

4. Спорт як органічна частина фізичної культури.

5. Основні завдання, форми і засоби фізичної культури. Функції фізичної культури. Сфери впровадження фізичної культури та спорту. Основні показники стану розвитку фізичної культури та спорту в державі, регіоні чи організації.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с.*

2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*

3. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С. 6-10.*

4. *Короткий спортивний словник-довідник / Укл. М.Д. Зубалій, В.В. Сіркізюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 216 с.*

5. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*

6. *Сергієнко Л.П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – С. 8-35.*

7. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*

8. Худолій О.М. *Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник.* – Харків: «ОВС», 2007. – С. 36-47.

Додаткова:

1. Ведмеденко Б.Ф., Жукотинський К.К. *Вибрані лекції з фізичного виховання.* – Чернівці: Прут, 2002. – 221 с.

2. *Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту* : Указ Президента України; Доктрина від 28.09.2004 № 1148/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1148/2004>.

3. *Про фізичну культуру і спорт* : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3808-12>.

Питання 1. «Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт» як навчальна дисципліна. Основний зміст і структура навчального предмету. Фізична культура як суспільне явище.

Реформа вищої професійної освіти, радикальні зміни у соціальному, економічному і політичному житті країни настійливо вимагають перегляду низки ключових позицій вищої освіти в цілому і фізкультурної освіти зокрема. Виходячи з цього, перед вітчизняною системою освіти ставляться нові задачі по підготовці висококваліфікованих спеціалістів, здатних засвоїти новітні технології, та оволодіти високою мобільністю і адаптацією до виробничих і соціальних вимог, що постійно змінюються.

Курс «Вступ до спеціальності» є обов'язковим у програмі навчання студентів спеціальності «Фізична культура і спорт» за рівнем «бакалавр».

Предметом навчальної дисципліни є теоретичні систематизовані знання, необхідні для успішної практичної діяльності в галузі фізичної культури і спорту.

Метою викладання навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» є знайомство здобувачів вищої освіти з майбутньою професією, її місцем у житті та засобами її оволодіння, особливостями навчання у ЗВО, правами та обов'язками студентів.

Вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності» логічно пов'язане з іншими дисциплінами, що одночасно опановують здобувачі вищої освіти: історія фізичної культури, теорія і технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності, підвищення спортивної майстерності з обраного виду спорту.

Одночасно, дисципліна «Вступ до спеціальностей» є базовим предметом для подальшого вивчення теорії та методики фізичного виховання, загальної теорії підготовки спортсменів, олімпійського і професійного спорту, основ наукових досліджень, спортивної метрології, теорії і методики дитячо-юнацького спорту.

Загальна характеристика курсу це системний виклад матеріалу, який дозволяє сформувати знання та уявлення про сферу майбутньої професійної діяльності та про професії фахівців галузі фізичної культури.

Таблиця 1 Основний зміст і структура навчального предмету

Модуль, № з/п	Змістовий	Тема	Лекції	Семінарські заняття	Самостійні заняття	Загальна кількість годин
1		Система фізичної культури в Україні	8	8	24	40
	1	Фізична культура як суспільне явище та галузь діяльності	2	2	4	
	2	Галузева термінологія	2	2	4	
	3	Програмно-нормативні засади розвитку галузі фізичної культури	2	2	4	
	4	Організаційні засади, структура і матеріальна основа розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні.	2	2	4	
	5	Міжнародний спортивний рух			4	
	6	Фізкультурно-спортивний рух в Україні			4	
2		Система вищої освіти та кадрове забезпечення галузі фізичної культури і спорту	8	6	36	50
	1	Система кадрового забезпечення галузі	2	2	4	
	2	Професійна діяльність в галузі фізичної культури	2	2	4	
	3	Організація навчального процесу у закладах вищої освіти	2	2	4	
	4	Основи науково-дослідної роботи	2		4	
	5	Професійна діяльність тренера- викладача, тренера з обраного виду спорту			4	
	6	Професійна діяльність вчителя фізичної культури			4	
	7	Професійна діяльність фахівця з фізичної терапії, реабілітації			4	
	8	Входження України в Європейський освітній простір			4	
	9	Навчання і побут студентів закладу вищої освіти			4	
		Разом годин, з них:	16	14	60	90

Завдання курсу:

- опанування значення багатофункціональної діяльності фахівця з фізичної культури і спорту;
- ознайомлення зі специфікою та особливостями обраного фаху;
- формування системи знань про фізичну культуру і спорт, про історичні аспекти їх становлення і розвитку в Україні та у світі;
- засвоєння змісту основних галузевих визначень, термінів і категорій з їх характеристикою;
- вивчення змісту програмно-нормативних документів, що регулюють діяльність в галузі фізичної культури і спорту;
- ознайомлення із сучасною системою кадрового забезпечення галузі, з особливостями роботи тренера-викладача, тренера з обраного виду спорту;
- оволодіння основами навчально-дослідної роботи, сформуванню умінь орієнтуватись в спеціальній методичній літературі;
- ознайомлення з формами організації навчального процесу за освітньо-професійною програмою, структурою закладу вищої освіти, правами та обов'язками студентів.

Фізична культура як суспільне явище. До поняття «культура» в широкому розумінні слова входять такі складові як мистецтво, наука, ідеологія, фізична культура, а також результати діяльності людини у цих сферах.

Фізична культура в Україні є часткою загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості.

До поняття «галузь фізичної культури» відноситься не лише система вправ, теоретичних знань, але й матеріальна база фізичної культури та її організаційна система. Відомий фахівець Худолій О.М. пропонує наступну структуру цього явища через призму фізичного виховання. **Найбільш загальним поняттям є «фізична культура», підпорядкованим – «фізичне виховання» і «спорт».**

Структурна схема

Фізична культура														
Фізичне виховання						Спорт								
Загальне фізичне виховання		Фізичне виховання з професійною спрямованістю		Фізичне виховання зі спортивного спрямованістю		Дитячий спорт		Юнацький спорт		Самодіяльний масовий спорт		Олімпійський спорт		Професійний спорт

Інший фахівець Л.П. Сергієнко вказує, що до складу фізичної культури входять фізичне виховання, спорт та фізична рекреація.

Фізична культура – це вид культури суспільства і особистості, специфічним змістом якої є використання оптимальної рухової діяльності для фізичного удосконалення людини, формування здорового способу життя нації.

Фізичне виховання – це педагогічний процес виховання особистості, специфічним змістом якого є навчання рухам, направлений на розвиток рухових здібностей, оволодіння спеціальними знаннями в сфері рухової діяльності людини.

Спорт – це змагальна діяльність, специфічна підготовка до неї, між особові і суспільно значущі результати, характерні для цієї діяльності.

Фізична рекреація (відновлення) – комплекс заходів, спрямований на удосконалення процесів відновлення працездатності після фізичної і розумової роботи.

До основних понять курсу «фізичне виховання» відносяться наступні терміни і поняття: фізична підготовка, фізичний розвиток, фізичне удосконалення, фізична культура, спорт.

Питання 2. Місце фізичної культури в загальній культурі людства.

Поняття «фізична культура» відноситься до поняття «культура» як частка до загального. Іншими словами, фізична культура є частиною загальної культури народу. Фізична культура, як культура в цілому, не дана людям від природи, а є наслідком суспільної та індивідуальної творчості. **Фізична культура** це є сукупність матеріальних і духовних цінностей суспільства, які створені і використовуються для фізичного удосконалення людей.

Під матеріальними цінностями розуміються різноманітні спорудження для занять, спеціальний інвентар і устаткування, фінансування, рівень фізичної досконалості людей (включаючи їхні спортивні досягнення); під духовними – соціальні наукові і практичні досягнення, що забезпечують наукову й організаційну спрямованість системи фізичного виховання.

З розвитком цивілізації, внаслідок зменшення в житті людей ролі важкої фізичної праці, значення і місце фізичної культури в житті людей постійно зростають. **По суті, фізична культура є основним (якщо не єдиним) засобом, який гарантує порятунок людства від фізичної деградації і виродження.** Бо ж збіднення рухового арсеналу людини спричиняється до погіршення її здоров'я, занепаду творчої активності тощо.

Функції фізичної культури проявляються також у постійному нагромадженні й передачі досвіду, в створенні нових методів і засобів впливу на психофізичний стан людей. Цей досвід складає основу теорії фізичного виховання і спорту, яка оформилася в самостійний науковий напрям.

Питання 3. Фізичне виховання як педагогічна система фізичного удосконалення людини.

Фізичне виховання – спеціально організований процес всебічного розвитку фізичних і морально-вольових здібностей, формування і розвитку життєво важливих рухових навичок і умінь людини (О.М. Худолій).

Фізичне виховання – це педагогічний процес виховання особистості, специфічним змістом якого є навчання рухам, направлений на розвиток рухових здібностей, оволодіння спеціальними знаннями в сфері рухової діяльності людини (Л.П. Сергієнко).

Фізичне виховання здійснюється насамперед у навчально-виховній сфері: дошкільних виховних закладах, середніх загальноосвітніх, професійних, навчально-виховних та вищих навчальних закладах.

Характерною ознакою фізичного виховання є здійснення його за затвердженими програмами і забезпеченість відповідним фінансуванням, матеріальними засобами, спеціально підготовленими фахівцями.

Змістова специфіка фізичного виховання така:

- навчання рухам. Оволодіння раціональною технікою різних рухових дій: ходьбою, бігом, стрибками, плаванням і т. п. За ступенем

оволодіння рухових дій можуть бути сформовані рухові уміння та навички;

- направлений розвиток рухових здібностей. При педагогічному впливі формується фенотипічний прояв координаційних, силових, швидкісних здібностей, здібності до витривалості і гнучкості в суглобах людини. Природний розвиток здібностей не дозволяє досягти верхньої межі норми реакції;
- оволодіння спеціальними знаннями у сфері рухової діяльності. Навчальна діяльність може бути організована на рівні закладів освіти та як самоосвіта.

Фізичне удосконалення – це історично обумовлений ідеал фізичного розвитку і фізичної підготовленості людини, який оптимально відповідає потребам життя і виробництва.

Найважливішими показниками фізично досконалої людини є:

- міцне здоров'я, яке дасть можливість швидко адаптуватись до різних, інколи несприятливих умов життя та праці;
- висока загальна фізична підготовка;
- гармонійна розвинена будова тіла;
- значний розвиток рухових здібностей;
- володіння раціональною технікою основних життєво важливих рухів;
- засвоєння знань в сфері фізичної культури і спорту.

Питання 4. Спорт як органічна частина фізичної культури.

Спорт є органічною частиною фізичної культури в являє собою сукупність матеріальних і духовних цінностей, що створюються і використовуються суспільством для ігрової фізичної діяльності людей, спрямованої на інтенсивну спеціалізовану морфо-функціональну і психічну підготовку для наступного максимального прояву здібностей шляхом змагання в заздалегідь обумовлених рухових діях.

Особливості спорту:

По перше, спорт є діяльність, що служить інтересам суспільства, реалізуючи виховну, підготовку і комунікативну функції.

По друге, спорт – це невиробнича діяльність, тобто він безпосередньо не зв'язаний з виробництвом матеріальних благ.

По третє, спорту без інтенсивної спеціальної підготовки немає і не може бути. Характер її визначається видом спортивної спеціалізації, здійснюваної на базі загальної фізичної підготовки. У «дитячому спорті» ця ознака реалізується цілком, навіть з акцентом на більш широку і тривалу підготовку.

По – четверте, людина готується до максимального прояву фізичних і духовних здібностей у вузько обмеженому і заздалегідь визначеному колі рухових дій. Проте, щоб запобігти неправильне тлумачення максимуму для дитини, доцільно говорити про оптимум.

По – н'яте, максимальні прояви зіставляються тільки у формі змагань із усіма наслідками, що звідси випливають (правила, спортивна класифікація, заохочення і т.п.).

До **спорту вищих досягнень** відноситься спортивна діяльність, пов'язана з певним видом спорту, яка має на меті шляхом поглибленої спеціалізації навчально-тренувального процесу досягти максимальних спортивних результатів.

Професійний спорт є комерціалізованою різновидністю спорту, яка основним своїм завданням ставить отримання матеріальної вигоди від демонстрації високих спортивних досягнень.

Питання 5. Основні завдання, форми і засоби фізичної культури. Функції фізичної культури. Сфери впровадження фізичної культури та спорту. Основні показники стану розвитку фізичної культури та спорту в державі, регіоні чи організації.

Основними завданнями фізичної культури є:

- забезпечення рухової активності людей;
- сприяння гармонійному розвитку особи;
- формування позитивних рис характеру;
- підтримання рівня здоров'я та працездатності;
- нагромадження і використання знань про здоров'я та здоровий спосіб життя;
- соціальна адаптація громадян.

Фізична культура є специфічним багатofункціональним явищем у сфері якого вирішується широке коло завдань – від особистих до державних і загальнолюдських.

У сфері суспільних інтересів фізична культура виконує такі **функції**:

- відтворення робочої сили і підготовки громадян до виробничої і творчої діяльності;
- фізичне, розумове і естетичне виховання громадян;
- удосконалення природних (генетичних) і набутих якостей особи;
- формування у громадян активної творчої життєвої позиції;
- державного будівництва та міжнародного представництва (особливо у сфері спортивної діяльності).

Основними **засобами фізичної культури** є фізичні вправи у всій їхній різноманітності. Проте не варто ігнорувати і такі засоби, як використання оздоровчих сил природи, різноманітні гігієнічні процедури, раціональні режими побуту, праці, відпочинку і харчування.

Форма проведення занять суттєво впливає на характер, кількість і ефективність використання відповідних засобів та визначається побутовими і службовими обставинами. Форма занять має обов'язково відповідати поставленій меті.

Найпоширенішими є такі **форми занять фізичними вправами**:

- урок та заняття в середніх навчальних закладах всіх типів;
- самостійні заняття;

- заняття в групах професійної та військово-прикладної фізичної підготовки;
- спортивні тренування;
- реабілітаційно-оздоровчі заняття.

Сферами впровадження фізичної культури і спорту є:

- навчально-виховна;
- виробнича;
- соціально-побутова.

Основними показниками стану розвитку фізичної культури в державі, регіоні чи організації є:

- стан здоров'я та рівень фізичного розвитку;
- рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами;
- наявність відповідних організаційних структур;
- кількість фізкультурників і спортсменів;
- наявна матеріальна база;
- рівень науково-методичного та інформаційного забезпечення;
- рівень спортивних досягнень окремих осіб, команд, клубів.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Які основні завдання стоять перед навчальною дисципліною «Вступ до спеціальності» галузі «Фізична культура і спорт»?
2. Яке місце посідає фізична культура в загальній культурі людства?
3. Які основні завдання в суспільстві вирішує фізична культура?
4. Які функції виконує фізична культура у сфері суспільних інтересів?
5. Чи існує зв'язок фізичної культури з іншими галузями суспільної діяльності?

ЛЕКЦІЯ 2
ТЕМА 1.2
ГАЛУЗЕВА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Мета вивчення: оволодіти основами галузевої термінології.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Зародження та розвиток термінології спорту.
2. Сучасні проблеми української спортивної термінологіки.
3. Поняття про термінологію, термін. Значення термінології.
4. Вимоги до термінології.
5. Правила утворення термінів.
6. Основні термінологічні поняття галузі.
7. Правила і форми запису вправ.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с.*

2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*

3. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С.10-21.*

4. *Короткий спортивний словник-довідник / Укл. М.Д. Зубалій, В.В. Сіркизюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 216 с.*

5. *Сергієнко Л.П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 271 с.*

6. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.*

7. *Худолій О.М., Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 406 с.*

8. *Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Частина 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.*

Додаткова:

1. *Боровська О.В. Короткий тлумачний словник термінології галузі фізичної культури та спорту. – Л., 2003. – 54 с.*

2. Винничук О. Т. *Історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури.* – Тернопіль: Астон, 2001. – 404 с.

Питання 1. Зародження та розвиток термінології спорту.

Виділити можна 4 етапи розвитку **термінології спорту**:

1 етап - період активного формування спорту як соціального явища, тобто з кінця XIX століття в Європі. Саме тоді в Європі відбувалося організаційне оформлення окремих видів спорту: засновувалися спортивні федерації, формували єдині правила змагань, зароджувалася теорія спортивного тренування як наука. В основі багатьох спортивних термінів лежать переважно англійські, французькі та німецькі корені (*спорт, бокс, рекорд, крос, матч, гол, нокаут, футбол, волан, естафета, медаль, тир, рапіра, шпагат* тощо). А звичні для нас терміни грецького чи латинського походження (*стадіон, гімнастика, акробатика, атлет, олімпієць, диск, біатлон, ритміка, реабілітація, кваліфікація, капітан* та ін.) набули інтернаціонального, міжнародного характеру й зрозумілі усім без будь-якого перекладу.

2 етап – охоплює період 20-30-х років XX століття коли українські землі перебували під впливом інших мов. Українська галузева термінологія поповнювалася словами й словосполуками з російської, німецької, польської, угорської мов (*фізкультура, хокей, гонщик, фізрук, рекордсмен, гірськолижник, кошиківка (баскетбол), брамкар (воротар), копаний м'яч (футбол), карний мет (штрафний удар), штафета (естафета), лижі й т. ін.*). При цьому було прагнення подолати розрив між науковою термінологією і термінологією практики спорту, збільшити частку національних термінів, виробити єдині підходи до словотворення. З'являються такі виразні терміни та словосполуки як, наприклад: «*плигун*», «*пішоходець*», «*м'ясець*», «*серцевожилна система*», «*корегувальна гімнастика*», «*ковзанева спілка*», «*лижвяні станції*», «*перебіг*» (забіг), «*веслування двопарне зі стерначем*», «*гонові судна*», «*трав'яний гокей*», «*скраклі*» (городки), «*зарахувальні змагання*», «*безбол*» тощо. Саме тоді бурхливо розвивається галузева періодика, створюються перші україномовні підручники, укладаються спеціалізовані словники, друкуються правила змагань. В час «золотого десятиліття» наукові та методичні вимоги до термінів викристалізувалися у процесі практичної роботи вчених наддніпрянської України та Галичини. При цьому основними напрямками такої праці було прагнення подолати розрив між науковою термінологією і термінологією практики спорту, збільшити частку національних термінів, виробити єдині підходи до словотворення. Поява такої великої кількості термінів свідчила про активні процеси українізації галузі та адаптацію в українськомовне середовище слів і понять зі сфери спорту.

3 етап - момент включення західних областей України до складу СРСР в 1939 році, українські спортивні організації були розпущені, спортивні діячі у переважній більшості репресовані, розвиток національного спорту в Україні

в цілому загальмовано. Природно, що припинився і процес утворення і засвоєння української спортивної термінології, на заміну якому дуже швидко прийшли відповідні запозичення з російської мови.

4 етап – з відновленням Україною державної незалежності (1991 рік), термінологія отримала новий розвиток. Були визначені назви нових, але популярних видів спорту: *армрестлінг, снобордінг, сьорфінг, кьорлінг, віндсерфінг, фрістайл, боулінг, тхеквондо, картинг, стретчінг, шортрек, бодібілдинг* тощо.

Питання 2. Сучасні проблеми української спортивної термінології.

Із відновленням Україною державної незалежності, термінологічні проблеми в галузі фізичної культури не зникли. Навпаки, гострота їх, як і мовних проблем взагалі, зросла. *Сьогодні немає компетентної інституції, яка б фахово займалася вирішенням проблем української спортивної термінології.*

У Львові заходами Української спортивної асоціації (УСА) у 1991 році було проведено представницьку міжнародну конференцію «Українська спортивна і військово-похідна термінологія», яка викликала неабияку зацікавленість серед фахівців. Згодом, у вересні 1994 року, в рамках проведення III-ї міжнародної конференції «Українська науково-технічна термінологія», вперше працювала секція «Український спортивний і військово-похідний стиль». На цьому велелюдному науковому форумі було, зокрема, прийнято звернення до Олімпійської Академії України про створення мовно-термінологічної комісії та ухвалено рішення про створення подібної комісії при Комітеті стандартизації й метрології. Подібні конференції проводилися ще в Києві, Одесі та інших містах, проте мовні проблеми спорту радше були окреслені, а не вирішені.

А тим часом спорт, який динамічно розвивається, створює все нові термінологічні проблеми. Зароджуються і здобувають широке визнання чимало нових видів спорту. Навіть їх механічний перелік представляє для українця певні труднощі. Складно навіть вимовити назви нових, але популярних видів спорту: *армрестлінг, снобордінг, сьорфінг, кьорлінг, віндсерфінг, фрістайл, боулінг, тхеквондо, картинг, стретчінг, шортрек, бодібілдинг* тощо. Знаходження їх відповідників в українській мові, або хоча б відповідна їх «натуралізація» згідно правил українського словотворення і правопису, є нагальною необхідністю.

Питання 3. Поняття про термінологію, термін. Значення термінології.

Термінологія – область лексики, сукупність термінів, які зв'язані з відповідною системою понять. Термінологія це наука, предметом якої є розробка правил утворення термінів, а також самі терміни.

Терміни використовуються для короткого позначення понять. Під **терміном** (від *лат. terminus* – межа, край) розуміється:

- 1) слово або словосполучення, яке точно визначає поняття і його співвідношення з другими поняттями в межах спеціальної сфери;
- 2) в логіці – елемент формалізованої мови.

Фізична культура, як і будь-яка специфічна галузь діяльності має свою нині усталену систему термінів, якими позначаються ті чи інші поняття і явища. Без чіткого окреслення основних термінологічних понять можуть виникати труднощі при сприйманні теоретичного матеріалу та в практичній діяльності.

Характерні значення термінології в суспільстві наступні:

- зрозуміла й доступна широким масам термінологія сприяє поширенню фізичної культури в країні, а також самостійному вивченню різних вправ за існуючими методичними посібниками;
- дає можливість за короткий час довести до відома широкого кола фізкультурних працівників, тренерів і рядових спортсменів зміст будь-яких програм фізичного виховання;
- значно полегшує пояснення учням вправ, а це підвищує продуктивність занять.

Питання 4. Вимоги до термінології.

До термінів пред'являються такі вимоги:

1) Доступність. Терміни повинні будуватися на основі словарного запасу рідної мови або іншомовних слів і відповідати законам слово утворення і граматиці мови даного народу. (Принцип доступності передбачає досить просту, однозначну і зрозумілу назву положення, руху або способу виконання, запропоновану учням. Складність використовуваних термінів повинна пропорційно рости з підвищенням спеціальної підготовленості контингенту тих хто займається).

2) Точність. Терміни повинні давати ясне уявлення про суть вправи або поняття. Точність терміну має велике значення для створення вірного уявлення про вправу. (Під принципом точності мається на увазі конкретне, недвозначне, однозначне тлумачення фізичних вправ засобами термінології. Для дотримання цього принципу необхідно досконально вивчити перелік термінів різних видів спорту, які використовуються в даний час, знати їх смислове значення, не допускати застосування термінів «вільного значення», які не затвердилися в сучасній термінології, а також дотримуватися загальноприйнятих правила запису вправ).

3) Стислість. Найбільш доцільні стислі терміни зручні для вимови. (Принцип стислості дозволяє найбільш зручно використовувати термінологію в практичній діяльності. Використання термінології в чіткій відповідності з правилами її застосування дозволяє найбільш ефективно, швидко і конкретно передати інформацію про вправу, її технічні, динамічні, просторові особливості як в усному мовленні, так і письмово. Застосовуючи термінологію на практичних заняттях, слід пам'ятати про прямий вплив принципу стислості на збільшення щільності занять, простоту спілкування з тими хто займається,

швидкість сприйняття ними команд і установок і, в кінцевому підсумку, на результативність вирішення поставлених завдань).

Слова терміни, будучи конкретними мовними подразниками, полегшують і прискорюють формування рухових навичок. Вони сприяють болем міцному запам'ятовуванню і закріпленню освоєння рухів, розширюють можливість осмислення техніки вправ, мають велике значення для мотивації учнів на майбутнє виконання вправ.

Питання 5. Правила утворення термінів.

1. Переосмислення. До таких термінів відносяться: міст, вхід, перехід, вихід тощо.

2. Словосполучення. До термінів, які утворені способом словосполучення відносяться: різновисокі бруси, кінь-махи, підйом махом, тощо.

3. Корені окремих слів. Для утворення термінів часто використовуються корені окремих слів, таких як: вис, упор, мах, сід.

4. Умови опори і положення тіла. До термінів утворених таким чином відносяться:

- упор, упор на передпліччях, упор на руках;
- стійка на лопатках, стійка на голові, стійка на руках;
- вис, вис кутом, вис зігнувшись, вис прогнувшись.

5. Особливості рухів. Особливості руху можуть бути використані для утворення термінів, наприклад:

- підйом махом уперед з упору на передпліччях;
- підйом розгином;
- підйом двома або однією.

6. Особливості положення тіла у фазі польоту. Даний спосіб використовується для утворення термінів стрибків і зіскоків, наприклад:

- стрибки зігнувши ноги;
- зіскок дугою.

Питання 6. Основні термінологічні поняття галузі.

Основними поняттями є «фізична культура», «спорт», «фізичне виховання». А ось до понять які характеризують сутність «фізичної культури», «спорту», «фізичного виховання» відносяться наступні:

Фізична освіта – процес формування в людини рухових умінь і навичок, а також передачі спеціальних знань в галузі фізичної культури.

Фізичний розвиток – процес морфологічного і функціонального розвитку організму людини, її фізичних якостей і здібностей, обумовлений внутрішніми фактами і умовами життя.

Фізичне здоров'я – динамічний стан, що характеризується резервом функцій органів і систем і є основою виконання індивідом своїх біологічних і соціальних функцій.

Фізичний стан – відповідно до визначення міжнародного комітету зі стандартизації тестів, характеризує особистість людини, стан здоров'я,

статуру і конституцію, функціональні можливості організму, фізичну працездатність і підготовленість. Показниками фізичного стану є: рівень максимального споживання кисню, рівень максимальної фізичної працездатності, фізичної підготовленості, стану здоров'я.

Фізична підготовка – процес спрямований на розвиток генетичних і набутих фізичних та морально-вольових якостей, вид фізичного виховання, що має безпосередньо прикладну спрямованість (солдат, пожежник, космонавт) і передбачає досягнення рівня фізичного розвитку, який забезпечує передумови для спеціалізації в певному виді діяльності.

Фізична підготовленість – рівень досягнутого розвитку рухових здібностей, формування рухових навичок у результаті спеціалізованого процесу фізичного виховання, спрямованого на рішення конкретних завдань (фізична підготовленість учнів, спортсменів і т.п.).

Фізичні якості – якості, що характеризують фізичний розвиток людини, її здатність до рухової діяльності. Вирізняються такі основні фізичні якості: сила, швидкість, витривалість, спритність, гнучкість, координація.

Рухові здібності – властивості, що характеризують рухові можливості людини і розвиваються на основі задатків таких як сила, швидкість, спритність, координація, витривалість, гнучкість.

Спортивне тренування – планований процес, який складається з навчання та вдосконалення спортивної техніки і тактики, розвитку фізичних, психічних і морально-вольових якостей. Тренування може бути спрямоване як на досягнення спортивних успіхів, так і на оздоровчі, освітньо-пізнавальні та інші цілі. В усіх випадках правильно побудоване тренування приводить до зміцнення здоров'я, всебічного гармонійного розвитку, розширення арсеналу рухових навичок і життєво важливих фізичних якостей, набуття теоретичних знань в галузях теорії спорту, анатомо-біологічних знань, громадської та особистої гігієни.

Тренованість – стан організму, що характеризується певними морфологічними і функціональними змінами, що сталися в результаті тренувальної діяльності. Тренованість залежить від стану здоров'я, фізичного розвитку, функціональних властивостей організму. Проте визначальним фактором є застосована тренувальна система (зміст тренувальних програм, їх тривалість, спрямованість, методична досконалість). Рівень тренованості піддається прогнозуванню, педагогічному та лікарському контролю. Основним критерієм тренованості є пристосованість організму спортсмена до тренувальних і змагальних навантажень, коли функціональні можливості організму розкриваються найповніше. Вищою фазою тренованості спортсмена є його перебування в так званій «спортивній формі».

Спортивна форма – стан найвищого рівня тренованості спортсмена і його готовності досягти максимального для себе рівня спортивного результату. Для спортсмена в стані «спортивної форми» характерним є високий рівень розвитку фізіологічних функцій і узгоджена діяльність всіх основних систем організму, яка відповідає підвищеним вимогам, змагальної діяльності.

Пік «спортивної форми» є станом доволі нетривким. Його вдається утримувати від кількох тижнів (навіть днів) до декількох місяців. В останньому випадку неминучими є деякі заплановані (контрольовані) спади. Тому уміння досягти в певний час і утримувати до вирішальних стартів «спортивну форму» є основним показником методичної майстерності тренера і його учня, мірилом досконалості тренувального процесу.

Основним важелем управління «спортивною формою» є обсяг та інтенсивність тренувальних і змагальних навантажень і досконала система відновлення.

Фізичні вправи – спеціальні рухи і складні види рухової діяльності, які застосовуються як засоби фізичного виховання і спортивної підготовки.

Фізичні вправи умовно поділяються на загальнорозвиваючі і спеціальні.

Загальнорозвиваючі вправи використовуються з метою загального гармонійного фізичного розвитку особи, вдосконалення її рухових і функціональних можливостей, підвищення працездатності, розвитку основних фізичних якостей.

Спеціальні вправи застосовуються переважно для розвитку фізичних якостей, потрібних у обраному виді спорту, а також з метою засвоєння технічних і тактичних прийомів. Спеціальними вправами розвивають не лише силу окремих, визначальних у даному виді змагань, груп м'язів, але й такі недостатньо піддатливі для розвитку якості, як швидкість рухових реакцій і швидкість рухів.

Втома – стан організму, що виникає внаслідок функціональної активності і проявляється в тимчасовому зниженні працездатності. При втомі знижується м'язова сила, погіршуються точність і координація рухів, може погіршуватися загальне самопочуття. Втома є невід'ємним елементом фізичної культури і спорту. Саме завдяки мобілізації сили організму на відновлення притаманних організмові функцій і властивостей, які тимчасово погіршуються внаслідок дії тренувальних навантажень, досягається тренувальний ефект, який приводить системи організму до фази над компенсації і поступового росту тренуваності. Відновлення працездатності при втомі залежить від ступеня втоми і настає переважно протягом декількох годин (рідко діб). Ефективними засобами пониження рівня втоми і прискорення відновлювальних процесів є правильне чергування тренувань і відпочинку, різноманітність тренувальних засобів, методів і форм занять.

Перенапруга – нестійкі, переважно разові, порушення в організмі, викликані невідповідністю між фізичним навантаженням і рівнем підготовки організму. На відміну від втоми перенапруга веде до нетривалого зниження працездатності спортсмена.

Перевтома – природне короткочасне зниження працездатності, викликане значними тренувальними або змагальними навантаженнями. При цьому стані не виникає непередбачуваних змін в організмі спортсмена і не виникає загрози його здоров'ю і спортивній перспективі. Деяке зниження та зміна характеру тренувальних навантажень, раціональний режим харчування

і відпочинку, фізіотерапевтичні засоби сприяють швидкому поліпшенню стану спортсмена.

Належним чином налагоджені контроль та самоконтроль за станом і самопочуттям спортсмена повинні (особливо на важливих етапах спортивної підготовки) виключити явища перевтоми.

Відсутність же такого контролю за процесом спортивного тренування може спричинитися до поглиблення негативних тенденцій і довести спортсмена до хворобливого стану перетренованості.

Перетренованість – стійке погіршення спортивної працездатності, нервово-психічного і фізичного стану спортсмена в результаті суттєвих недоліків в режимі і методиці тренувань. В стані перетренованості можуть опинитися високотреновані спортсмени на стадії підготовленості, близької до піку спортивної форми.

Для стану перетренованості характерними є порушення режиму сну (безсоння), відсутність апетиту і моральна депресія, супроводжувані порушенням функцій окремих органів і систем організму спортсмена.

Фізична рекреація – здійснення активного відпочинку людей з використанням фізичних вправ, одержання задоволення від цього процесу.

Фізична рекреація (відновлення) – комплекс заходів, спрямований на удосконалення процесів відновлення працездатності після фізичної і розумової роботи.

Фізична реабілітація – система фізичних вправ, спрямована на відновлення втрачених функцій організму чи окремих органів та на відновлення фізичних якостей.

Питання 7. Правила і форми запису вправ.

Короткий і точний запис вправ має важливе значення для їхнього вірного розуміння. В залежності від мети застосовують ту чи іншу форму запису: узагальнену, конкретну, скорочену, графічну або їх поєднання.

До правил запису відносяться: порядок запису, встановлений для окремих груп вправ (наприклад, гімнастичних), дотримання граматичного строю і знаків, які використовуються при запису.

Запис загально розвиваючих вправ.

При запису окремих рухів потрібно вказувати:

1. Вихідне положення, з якого починається рух (основна стійка, стійка ноги нарізно, стійка схресно правою).
2. Назва руху (нахил, поворот, мах, присід, випад тощо).
3. Напрямок (вперед, назад тощо).
4. Кінцеве положення (якщо необхідно або у вис, у стійку на коліннях, упор присів).

Приклад:

В.П. – стійка ноги нарізно, руки на пояс.

Рахунок 1. Прогнутися, руки вверху.

Рахунок 2-3. Два пружних нахили вперед, руками торкнутися лівого носка.

Рахунок 4. В.П.

Рахунок 5-8. Теж саме до правої ноги.

При записі кількох рухів, які виконуються одночасно, спочатку вказують основні, потім другорядні. Наприклад:

В.П. – стійка ноги нарізно, руки в сторони.

Рахунок 1-2. Нахил вперед прогнувшись, руки за голову.

Рахунок 3-4. Випрямитися руки на пояс.

При описі вправ, що складаються з двох одночасно виконуваних рухів, застосовують прийменник «з», що підкреслює цілісність дії, поєднання в часі окремих рухів (наприклад: підйом махом вперед з поворотом). Злите виконання двох послідовних рухів позначається за допомогою союзу «й» (наприклад: присідання й переكات назад в стійку на лопатках).

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Які основні чинники впливають на формування та розвиток галузевої термінології?
2. Які особливості формування та розвитку української спортивної термінології?
3. Які існують правила утворення термінів?
4. Визначте наступні поняття «фізичний розвиток», «фізичний стан», «рухові здібності», «тренуваність», «спортивна форма», «втома».

ЛЕКЦІЯ 3
ТЕМА 1.3
ПРОГРАМНО-НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета вивчення: ознайомити з програмно-нормативними документами, що регулюють діяльність в галузі фізичної культури та в сфері вищої освіти.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Законодавча база розвитку фізичної культури і спорту в Україні.
2. Конституція України.
3. Визначальні принципи Закону України «Про фізичну культуру і спорт».
4. Державні програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні.
5. Єдина спортивна класифікація України. Положення про центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх». Положення про державні тести і нормативи фізичної підготовленості населення України.

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
2. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник.—Харків: «ОВС», 2005.—С.46-56, 144-176.*
3. *Зайдовий Ю. Історико-політичні та організаційні аспекти формування і розвитку Національних олімпійських структур в Україні та країнах Європи. – Л.: Українські технології, 2004. – 176 с.*
4. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
5. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*
6. *Худолій О.М. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник.—Харків: «ОВС», 2007.—С 47-58.*
7. *Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Частина 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.*

Додаткова:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/103/98-%D0%B2%D1%80>.

3. Цільова комплексна програма "Фізичне виховання - здоров'я нації" : Програма; Президент України від 01.09.1998 № 963а/98 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/963%D0%B0/98>.

4. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України; Доктрина від 28.09.2004 № 1148/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1148/2004>.

5. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України; Стратегія від 12.01.2015 № 5/2015 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>.

6. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року "Рухова активність - здоровий спосіб життя - здорова нація" : Указ Президента України; Стратегія від 09.02.2016 № 42/2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/42/2016>.

7. Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України : Наказ; Мінмолодьспорт від 15.12.2016 № 4665 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0195-17>.

8. Про затвердження тестів і нормативів для осіб, щорічне оцінювання фізичної підготовленості яких проводиться на добровільних засадах, Інструкції про організацію його проведення та форми Звіту про результати його проведення : Наказ; Мінмолодьспорт від 04.10.2018 № 4607 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1207-18>.

9. Про затвердження Кваліфікаційних норм та вимог Єдиної спортивної класифікації України з олімпійських видів спорту : Наказ; Мінмолодьспорт від 17.04.2014 № 1258 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0488-14>.

10. Про затвердження Положення про центри фізичного здоров'я населення "Спорт для всіх" : Наказ; Мінмолодьспорт від 31.01.2014 № 323 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0310-14>.

11. Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України : Наказ; МОН України від 02.08.2005 № 458 //

База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0909-05>.

12. Про впровадження фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів України "Козацький гарт" : Наказ; МОН України від 17.08.2005 № 479/1656 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0479290-05>.

13. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3808-12>.

14. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80>.

15. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1841-14>.

16. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 № 2628-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2628-14>.

17. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.

18. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>.

19. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20>.

Питання 1. Законодавча база розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Законодавче регулювання відносин у сфері фізичної культури здійснюється Конституцією України, Законом України «Про фізичну культуру і спорт» та іншими законодавчими актами України (табл.1), а також міжнародними угодами та статутами міжнародних спортивних організацій.

Таблиця 1.

Закони і підзаконні акти, які регулюють діяльність в галузі фізичного виховання і спорту.

№ з/п	Закони, підзаконні акти	Дата прийняття	Чинна редакція
1	Конституція України	Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР	Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX

2	Закон України «Про фізичну культуру і спорт»	Закон від 24.12.1993 №3808-ХІІ	Редакція від 16.10.2020, підстава - 124-ІХ
3	Закон України «Про туризм»	Закон від 15.09.1995 №324/95-ВР	Редакція від 16.10.2020, підстава - 124-ІХ
4	Закон України «Про освіту»	Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII	Редакція від 24.06.2020, підстава - 725-ІХ
5	Закон України «Про дошкільну освіту»	Закон від 11.07.2001 №2628-ІІІ	Редакція від 20.05.2020, підстава - 474-ІХ
6	Закон України «Про повну загальну середню освіту»	Закон України від 16.01.2020 № 463-ІХ	Редакція від 01.08.2020, підстава - 764-ІХ
7	Закон України «Про професійно-технічну освіту»	Закон від 10.02.1998 №103/98-ВР	Редакція від 20.05.2020, підстава - 474-ІХ
8	Закон України «Про позашкільну освіту»	Закон від 22.06.2000 №1841-ІІІ	Редакція від 16.10.2020, підстава - 124-ІХ
9	Закон України «Про вищу освіту»	Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII	Редакція від 25.09.2020, підстава - 849-ІХ

Питання 2. Конституція України.

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Стаття 45. Кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава dbae pro розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 57. Кожному гарантується право знати свої права та обов'язки.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Питання 3. Визначальні принципи Закону України «Про фізичну культуру і спорт».

24 грудня 1993 року Верховна Рада прийняла *Закон України «Про фізичну культуру і спорт»*, який визначив загальні правові, соціальні, економічні і організаційні основи фізичної культури і спорту, участь державних органів, посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій у зміцненні здоров'я громадян, досягненні високого рівня працездатності та довголіття засобами фізичної культури. Законом гарантується права громадян на заняттях фізичною культурою і спортом, визначаються і характеризуються сфери та напрямки впровадження фізичної культури.

Під принципами в теорії фізичного виховання розуміють теоретичні положення, що відображають закономірності всебічного розвитку особистості, виховання, навчання та розвитку рухових здібностей.

Принципи за спрямованістю класифікуються на: *загальні, виховання, навчання та розвитку рухових здібностей.*

Загальні принципи визначають напрямок виховного процесу в суспільстві і виконують його соціальне замовлення.

Основними принципами фізичного виховання є:

1. *Принцип національного виховання.* Національне виховання передбачає етнізацію, тобто наповнення його національним змістом, формами, спрямованими на формування національної самосвідомості громадянина, характеру, почуття національної гідності, етнічної причетності до свого народу.

2. *Принцип гуманістичної орієнтації.* Не допускається застосування таких засобів, методів, форм занять, що принижують достоїнство особистості чи приносить шкоду здоров'ю.

3. *Принцип пріоритету потреб, мотивів і інтересів особистості* припускає побудову системи фізичного виховання в цілому й окремих програмах з обліком індивідуальних і групових, соціальних і духовних потреб людей.

4. *Принцип усебічного розвитку особистості* припускає оптимальне сполучення фізичного (тілесного) і духовного розвитку особистості.

Тобто педагогічний процес повинен забезпечувати комплексний розвиток інтелектуальних, фізичних, моральних і естетичних основ особистості.

5. *Принцип оздоровчої спрямованості* припускає орієнтацію занять фізичними вправами на досягнення належних норм фізичного стану, що відповідають високому рівню здоров'я.

6. *Принцип зв'язку фізичного виховання з іншими видами діяльності і зайнятості людей* передбачає раціональне сполучення засобів фізичного виховання з професійною, навчальною діяльністю, у побуті і під час дозвілля і відпочинку населення.

Принципи виховання.

1. *Принцип гуманізації виховання* знаходить своє виявлення:

- у прагненні до згоди, добросусідства, свободи, рівності, братства;
- у готовності вихованців до самозахисту своїх інтересів.

2. *Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей* вимагає глибокого і всебічного знання дитини, її інтересів, здібностей.

3. *Принцип виховання в діяльності і спілкуванні.* Умовами ефективної організації діяльності та спілкування є:

- залучення дітей до різноманітних видів діяльності: ігрової, пізнавальної, трудової, спортивної;
- забезпечення позитивних міжособистісних стосунків між вихователем і вихованцями – відношення поваги, взаємодопомоги, довіри, співтворчості.

4. *Принцип стимулювання дитини до самовиховання.*

5. *Принцип цілісного підходу до виховання.* (варіативність методів, форм, засобів виховання та інше).

Теоретичні положення (*дидактичні принципи*), які визначають дії викладача і учня і спрямовані оптимізацію процесу навчання. До них відносяться:

1. Принцип свідомості (передбачає формування у дітей системи знань і переконань, що забезпечує свідоме ставлення до занять фізичної культурою).

2. Принцип активності (вид рухової активності, активного придбання спеціальних знань, прагнення до самостійних занять).

3. Принцип науковості (засоби, методи і форми організації фізичного виховання повинні відповідати існуючим науковим положенням. Ознака даного принципу оцінка якості навчального процесу).

4. Принцип міцності.

5. Принцип індивідуальності.

6. Принцип доступності.

7. Принцип наочності.

8. Принцип повторності.

9. Принцип системності.

10. Принцип послідовності.

11. Принцип поступовості.

До принципів розвитку рухових здібностей відносяться:

1. Принцип неперервності.
2. Принцип системного чергування навантаження і відпочинку.
3. Принцип поступового збільшення тренувальних впливів.
4. Принцип циклічної будови системи занять.
5. Принцип вікових адекватності процесу фізичного виховання.

Питання 4. Державні програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Державні програми розвитку фізичної культури в Україні

Назва державної програми	Дата прийняття	Строк дії
1. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації»	01.09.1998	1999-2005
2. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту в Україні	28.09.2004	2006-2016
3. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»	12.01.2015	2020
4. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»	9.02.2016	2025

Відповідно до закону «Про фізичну культуру і спорт», Верховною Радою була розроблена і введена в дію «Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні», яка визначила основні напрямки державної політики в галузі фізичної культури.

Указом Президента України було затверджено Цільову комплексну програму на 1995 – 2005 роки «Фізичне виховання – здоров'я нації».

Основними завданнями програми є: зміцнення здоров'я населення на принципах здорового способу життя; посилення впливу фізичної культури на підвищення продуктивності праці та обороноздатності; сприяння економічному і соціальному прогресу; утвердження міжнародного авторитету України.

У ній чітко визначені три головні напрямки діяльності:

Фізкультурно-оздоровча та спортивна робота у таких сферах:

Навчально-виховній:

- встановлення державних вимог до фізичного виховання дітей;
- забезпечення обґрунтованих обсягів рухової активності (в дошкільних виховних закладах – щоденно, в середніх навчальних

- закладах – не менше 3 год., у вищих навчальних закладах – не менше 4 год. на тиждень);
- розробка системи тестів і оціночних нормативів і вимог до фізичного розвитку та рівнів фізичної підготовки;
  - введення єдиного «паспорта — здоров'я»;
  - введення заліків з фізичної культури в середніх освітніх закладах (5, 9, 11 класи) та професійно-технічних і вищих навчальних закладах;
  - створення умов для фізкультурних занять в закладах післядипломної освіти;
  - розроблення нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення фізичного виховання;
  - організація «шкіл здоров'я» при диспансерах, поліклініках, виховних закладах.

Виробничій і соціально- побутовій:

- передбачити посади спеціалістів з фізкультурно-оздоровчої роботи в штатних розписах міністерств і відомств;
- запровадити критерії оцінки розвитку фізичної культури;
- рекомендувати ввести посади організаторів фізкультурно-оздоровчої роботи на підприємствах і установах з кількістю працівників понад 500 осіб (поза залежністю від форм власності);
- запровадити нормативи фінансування розвитку фізичної культури з фондів соціального розвитку;
- створювати автоматизовані діагностичні центри при спортивних клубах, профілакторіях і т.п.;
- ввести обов'язкові заняття з фізичної культури для працюючих в екстремальних умовах (авіатори, водії локомотивів, служб рятування тощо);
- розробити програми самостійних занять фізичною культурою та комплекси вправ для різних демографічних груп населення;
- обладнати містечка здоров'я, пункти прокату спортінвентарю в парках культури і зонах відпочинку.

Спортивна діяльність в державі:

- визначити пріоритетні види спорту, в яких спортсмени України спроможні на високі спортивні досягнення;
- удосконалити систему підготовки національних збірних команд України;

- розробити нормативно-правову базу, яка регламентуватиме професійну діяльність спортсменів і фахівців;
- здійснити заходи щодо створення належних умов членам та тренерам національних збірних команд.

Фізичне виховання та спортивна діяльність населення із специфічними професійними або фізичними характеристиками:

- фізична підготовка в Збройних силах України та інших військових формуваннях;
- фізкультурно-оздоровча, реабілітаційна та спортивна діяльність серед інвалідів;
- фізичне виховання сільського населення.

Система забезпечення розвитку галузі, що включає: кадрове, науково-методичне, матеріально-технічне, фінансове-економічне, медико-біологічне, інформаційне, нормативно-правове.

У 2004 року Указом Президента України була прийнята **Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту**.

Це система концептуальних ідей і поглядів на роль, організаційну структуру та завдання фізичної культури і спорту в Україні на період до 2016 року з урахуванням стратегії розвитку держави та світового досвіду.

Метою Доктрини є орієнтація суспільства на поетапне формування ефективної моделі розвитку фізичної культури і спорту на демократичних та гуманістичних засадах. В основу Доктрини покладено ідею задоволення потреб кожного громадянина держави у створенні належних умов для занять фізичною культурою і спортом.

Метою **Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»** є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

Задля цього рух уперед здійснюватиметься за різними векторами, серед яких слід зазначити вектор гордості - це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт. Україна повинна зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів, а також залучення найкращих світових спеціалістів різних галузей.

Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність - здоровий спосіб життя - здорова нація» на основі результатів аналізу світового досвіду та сучасного стану розвитку вітчизняної системи оздоровчої рухової активності визначає мету та основні завдання, спрямовані на створення умов для підвищення рівня залучення населення до оздоровчої рухової активності, що сприятиме розв'язанню гуманітарних і соціально-економічних проблем для особи, суспільства та держави.

Національна стратегія передбачає подальший розвиток і оптимізацію системи ідей та поглядів, визначених Національною доктриною розвитку фізичної культури і спорту.

Питання 5. Єдина спортивна класифікація України. Положення про центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» Тести і нормативи для осіб, щорічне оцінювання фізичної підготовленості яких проводиться на добровільних засадах.

Нормативні основи

№ з/п	Підзаконні акти	Дата прийняття	Чинна редакція
1	Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України	Наказ Мінмолодьспорт від 15.12.2016 № 4665	Втрата чинності від 13.11.2018, підстава - z1207-18
2	Про затвердження тестів і нормативів для осіб, щорічне оцінювання фізичної підготовленості яких проводиться на добровільних засадах	Наказ Мінмолодьспорт від 04.10.2018 № 4607	Чинний
3	Кваліфікаційні норми та вимоги Єдиної спортивної класифікації України з олімпійських видів спорту	Наказ Мінмолодьспорт від 17.04.2014 № 1258	Редакція від 24.09.2019, підстава - z0999-19
4	Положення про центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх»	Наказ Мінмолодьспорт від 31.01.2014 № 323	Редакція від 18.03.2016, підстава - z0276-16
5	Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України	Наказ №458 від 2 серпня 2005 р.	Чинний
6	Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в вищих навчальних закладах	Наказ №4 від 11.01.2006	Втрата чинності від 07.02.2020, підстава - z0076-20
7	Всеукраїнський фізкультурно-оздоровчий патріотичний комплекс школярів «Козацький гарт»	Наказ №479/1656 від 17.08.2005	Чинний

У 1993 році була розроблена і введена в дію **Єдина спортивна класифікація України** – нормативний документ, що визначає норми та вимоги

для отримання спортивних звань і розрядів. Головне її призначення – забезпечити єдину систему оцінки рівня спортивної майстерності та досягнень спортсменів України на всій території.

Вона діяла до 1996 року, а потім змінювалася кожні чотири роки з тенденцією до підвищення рівня вимог.

Завдання:

1. Забезпечення єдиної системи оцінок рівня спортивної майстерності (розряд 3, 2, 1, КМС) та присудження спортивних звань (майстер спорту, майстер спорту міжнародного класу).

2. Стимулювання розвитку та спортивної діяльності в Україні.

3. Забезпечення нормативної бази для подальшого розвитку системи оцінки спортивних досягнень.

4. Стимулювання розвитку масового спорту та підвищення досягнень спортсменів України на міжнародних змаганнях.

У положенні про Єдину спортивну класифікацію України визначені також умови і порядок присвоєння звань і розрядів, кваліфікація суддів, категорія змагань, документи обліку і звітності тощо.

Розрядні вимоги визначені у мірах часу, довжини, ваги та інших кількісних показників, прийнятих у міжнародному спорті. Розрядні вимоги передбачають, наприклад: посісти певне місце на змаганнях відповідного масштабу; взяти участь у складі команди певного розряду; отримати певну кількість перемог над спортсменами відповідного розряду; досягти рівня рейтингу тощо.

Наказом Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту від 29 травня 2003 р. затверджено *Положення про Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх»*, в якому визначені основні умови його функціонування.

Центр є державною бюджетною організацією, що належить до сфери управління Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту; у своїй діяльності керується Конституцією та законами України; центр співпрацює з федераціями з видів спорту, фізкультурно-спортивними товариствами та іншими державними та громадськими організаціями, підприємствами.

Задачі: залучення широких верств населення до регулярних оздоровчих занять, надання фізкультурно-спортивних послуг формування у громадян потреб рухової активності та створення умов їх задоволення, організація та проведення змагань, конкурсів, показових виступів, фестивалів, спортивних свят; обладнання та утримання спортивних споруд за місцем проживання, організує підвищення кваліфікації та атестацію керівників, спеціалістів, методистів, інструкторів та тренерів центру.

Кабінет Міністрів України (1996 р.) затвердив *«Положення про державні тести і нормативи фізичної підготовленості населення України»*. Ця державна система тестів і нормативів стала основою вимог до фізичної підготовленості населення як критерій здоров'я, життєдіяльності, здатності до продуктивної праці та захисту Батьківщини.

- Впровадження державних тестів підготовленості населення дало змогу:
- визначити належний рівень підготовленості всіх груп і категорій населення;
  - надати можливість всім групам і категоріям населення проводити індивідуальну діагностику фізичної підготовленості;
  - визначити ефективні засоби фізичного виховання кожного;
  - спрямувати діяльність навчальних закладів, фізкультурно-спортивних організацій на забезпечення належного рівня фізичної підготовленості громадян.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Назвіть основні документи, які регулюють діяльність в галузі фізичної культури і спорту в Україні.
2. Якими є визначальні принципи Закону України «Про фізичну культуру і спорт»?
3. Які органи несуть відповідальність за розроблення та впровадження державних програм розвитку фізичної культури і спорту?
4. Проаналізуйте Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту в Україні.
5. Проаналізуйте кваліфікаційні норми та вимоги Єдиної спортивної класифікації України з олімпійських видів спорту.

ЛЕКЦІЯ 4
ТЕМА 1.4
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ, СТРУКТУРА І МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА
РОЗВИТКУ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Мета вивчення: сформувати знання про систему фізичної культури в Україні

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Фізична культура як соціальна система суспільства. Основи української національної системи фізичного виховання.
2. Мета, завдання і умови функціонування системи фізичного виховання.
3. Структура, взаємозв'язок і характер діяльності фізкультурно-спортивних організацій України.
4. Матеріально-технічна база фізичної культури і спорту.
5. Джерела фінансування галузі.
6. Науково-інформаційне забезпечення фізкультурно-спортивного руху.
7. Спортивні школи як складова системи фізичної культури.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії та методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с*
2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
3. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С.56-67.*
4. *Зайдовий Ю. Історико-політичні та організаційні аспекти формування і розвитку Національних олімпійських структур в Україні та країнах Європи. – Л.: Українські технології, 2004. – 176 с.*
5. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
6. *Свістельник І.Р. Спортивний інформаційний простір України у мережі Інтернет. – Л., 2004. – 32 с.*
7. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*

Додаткова:

1. Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту. – Львів: ЛДІФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.

2. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України; Доктрина від 28.09.2004 № 1148/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1148/2004>.

3. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року "Рухова активність - здоровий спосіб життя - здорова нація" : Указ Президента України; Стратегія від 09.02.2016 № 42/2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/42/2016>.

4. Ведмеденко Б.Ф., Жукотинський К.К. Вибрані лекції з фізичного виховання. – Чернівці: Прут, 2002. – 221 с.

Питання 1. Фізична культура як соціальна система суспільства. Основи української національної системи фізичного виховання.

Виникнення і розвиток фізичної культури визначається потребами суспільства і обумовлюється рівнем розвитку матеріального виробництва, соціальними уявленнями про роль фізичного виховання в житті людей. Виділяється **соціальна і педагогічна система фізичного виховання**.

Під **соціальною системою фізичного виховання** розуміють сукупність взаємозв'язаних закладів і організацій, що здійснюють і контролюють фізичне виховання, а також засобів, методів організації, нормативних основ, мети і принципів будови фізичного виховання в країні.

Під **педагогічною системою** розуміється система фізичних вправ, методів їх застосування, форм занять спрямованих на вдосконалення рухової підготовленості людини.

Галузь «Фізична культура» - це є сукупність підприємств та установ, що спеціалізуються на виробництві товарів і наданні фізкультурно-спортивних послуг населенню». На думку вчених, продукт праці галузі проявляється у формі послуг, призначених для задоволення потреб у фізкультурній діяльності.

Це свідчить про розширення соціально-економічних функцій фізичної культури з проникненням її в усі головні сфери життєдіяльності людей – працю, відпочинок, навчання, охорону здоров'я.

Основи української національної системи фізичного виховання.

Зміст системи фізичного виховання розкривають її ідеологічні, правові, науково-методичні, програмно-нормативні та організаційні основи.

Ідеологічні основи – це система політичних, моральних, релігійних, філософських поглядів та ідей, в яких усвідомлюються і оцінюються ставлення людей до сучасності. В цілому фізичне виховання повинно

базуватись на принципах демократизації і гуманізації. Демократизація процесу фізичного виховання передбачає активну участь вчителів і учнів в формуванні змісту, підборі засобів, виборі форм занять. Гуманізація навчально-виховного процесу передбачає зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно-зорієнтовану. Головними ознаками особистісно-зорієнтованого навчання є багатоваріантність методик, уміння організувати навчання одночасно на різних рівнях складності, утвердження всіма засобами цінності фізичного і емоційного благополуччя, позитивного ставлення учнів до світу. Б.М. Шиян (2003) пропонує в якості основ української системи фізичного виховання розглядати телеологічні основи. Основним в телеології є принцип природо відповідальності. Він вимагає врахування спадкових особливостей в розвитку і виховання особливості.

Правові основи – це система правового забезпечення організації процесу фізичного виховання. Правове забезпечення фізичної культури і спорту базується на виконанні:

- Закону України «Про фізичну культуру і спорт». У законі визначена державна політика в сфері функціонування відповідних органів, визначені напрямки впровадження фізичної культури;
- Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Визначає основні засоби організаційного, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного забезпечень на певних етапах суспільного розвитку.

Науково-методичні основи – це система суспільно-економічних, природничих та психолого-педагогічних наук, що забезпечують процес фізичного виховання людини. Сфера удосконалення: науково-дослідні інститути, спеціальні заклади вищої освіти, кафедри фізичного виховання у ЗВО. Сприяє вирішенню завдань науково-методичного забезпечення фізичного виховання Українська Академія наук, Національний олімпійській комітет України. Розповсюдження науково-методичної інформації відбувається через видання спеціальної літератури, проведення наукових, науково-методичних та науково-практичних конференцій, періодичну пресу.

Програмно-нормативні основи – це систем навчальних програм та нормативних вимог, які забезпечують функціонування процесу фізичного виховання в країні. До програмного забезпечення фізичного виховання відносяться:

- державні вимоги до фізичного виховання, що містять основні концептуальні положення, характеристику рівнів, зміст та форми фізичного виховання, кадрове забезпечення та керівництво фізичним вихованням;
- державні стандарти загальної середньої та вищої освіти визначені в базових навчальних планах для закладів загальної середньої освіти, в навчальних планах різних спеціальностей ЗВО та галузі освіти «Фізична культура і спорт»;
- навчальні програми, де визначено обсяг знань, умінь і навичок для вирішення освітніх, оздоровчих і виховних завдань фізичного

виховання. Базові програми визначають мінімальний рівень фізкультурної освіти, яку держава зобов'язується забезпечити всім учням, студентам, військовослужбовцям незалежно від типу і форми власності ЗВО.

До нормативного забезпечення фізичного виховання відноситься «Національна спортивна класифікація». Вона забезпечує єдину систему оцінку рівня спортивної майстерності і спортивних досягнень та встановлює нормативи і вимоги для присвоєння спортивних розрядів і звань;

Організаційні основи – це система організацій, установ і товариств, що керують розвитком фізичної культури і спортом в Україні. Центральним органом державної виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту є Міністерство молоді та спорту України. Воно забезпечує реалізацію державної політики в галузі фізичної культури і спорту, несе відповідальність за її виконання. До управління фізичною культурою і спортом залучаються громадські організації. До них відносяться спортивні клуби, спілки і товариства, Національний олімпійський комітет. Вони здійснюють підготовку спортсменів до змагань, організують різні спортивні заходи, мають контрольні функції.

Питання 2. Мета, завдання і умови функціонування системи фізичного виховання.

Мета системи фізичного виховання - це всебічний розвиток здібностей особистості, підготовка до високопродуктивної праці, збереження здоров'я, задоволення різних потреб громадян. Мета фізичного виховання реалізується при виконанні певних завдань. Завдання об'єднують в три групи: освітні, оздоровчі і виховні.

Освітні завдання полягають у тому, щоб:

- сформувані знання у сфері фізичної культури;
- засвоїти рухові уміння і навички, необхідні у житті, та довести їх до необхідного рівня досконалості;
- навчити кожного застосовувати набуті знання і навички у повсякденному житті з метою самовдосконалення.

Оздоровчі завдання передбачають:

- оптимальний розвиток рухових здібностей людини;
- зміцнення і збереження здоров'я;
- удосконалення будови тіла і формування постави;
- забезпечення тривалого життя і творчого довголіття.

Виховні завдання передбачають:

- розвиток інтелекту, мислення, уваги особистості;
- патріотичне та моральне виховання особистості;
- естетичне та трудове виховання молоді;
- правове та валеологічне виховання людей різного віку.

Для забезпечення функціонування системи фізичного виховання необхідні такі умови:

Першою умовою є дієва пропаганда використання засобів фізичного виховання і спорту. Агітація і пропагандистська діяльність здійснюється через телебачення, радіо, пресу, Інтернет.

Другою умовою є належна матеріально-технічна база та фінансове забезпечення галузі. Матеріальне оснащення галузі передбачає належну кількість критих та відкритих спортивних споруд. Розвиток різних напрямків використання фізичних вправ передбачає наявність сучасного технічного інвентарю.

Третьою умовою є забезпечення галузі «Фізична культура і спорт» висококваліфікованими фахівцями-професіоналами. Підготовкою фахівців займаються заклади вищої і передвищої (фахової) освіти за відповідними освітньо-професійними програмами.

Питання 3. Структура, взаємозв'язок і характер діяльності фізкультурно-спортивних організацій України.

Для ефективного розвитку сфери фізичної культури і спорту історично склалися різноманітні форми організації. В Україні окрім широко розгалужених самодіяльних фізкультурно-спортивних об'єднань, успішно функціонують *державні, регіональні, муніципальні органи* координації і управління сферою фізичної культури та спорту.

Державне управління здійснюється здебільшого у формі спеціально створених міністерств, комітетів, департаментів чи управлінь, на які покладено обов'язки щодо координації та управління фізкультурно-оздоровчою і спортивною роботою в країні.

Згідно із Законом України «Про фізичну культуру і спорт» державне управління фізичною культурою і спортом здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, за сприяння відповідно інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Відповідні органи управління з фізичної культури та спорту існують і на регіональних рівнях. Проте найбільш масовими, впливовими і функціонально спроможними є самодіяльні, самоврядні фізкультурно-спортивні об'єднання (спортивні клуби, асоціації, ліги, федерації тощо).

Органи державної виконавчої влади і органи місцевого самоврядування можуть делегувати громадським фізкультурно-спортивним організаціям окремі свої повноваження.

Основними громадськими організаціями, які здійснюють фізкультурно-спортивну діяльність у сфері спорту України є Національні федерації з видів спорту та Національний олімпійський комітет України (НОК).

Національний олімпійський комітет України (НОК України) є неурядовою громадською організацією, яка координує розвиток олімпійського руху в Україні. У своїй діяльності НОК керується законодавством України, Олімпійською хартією Міжнародного олімпійського

комітету та власною Хартією. НОК України має виключне право представляти державу на літніх та зимових Олімпійських іграх, в Міжнародному олімпійському комітеті, інших міжнародних олімпійських організаціях. НОК України має також виключне право на використання власної олімпійської символіки.

Організацію фізичної культури і спорту, а також професійну фізичну підготовку у відомствах здійснюють спеціально створені для цієї мети комітети, спортивні товариства та клуби. Нині діють такі основні спортивні товариства України. До 2001 року діяло добровільне спортивне товариство «Гарт», створене для організації і координації роботи з фізичного виховання і спортивної роботи у навчальних закладах усіх рівнів. На його основі було утворено нині чинний Комітет фізичного виховання і спорту Міністерства освіти і науки України.

У структурі Міністерства оборони України діє Управління спорту, а в регіонах – спортивні клуби армії і військово-морського флоту (СКА).

Працівники і службовці Міністерства внутрішніх справ України обслуговує відомче спортивне товариство «Динамо», яке має свої регіональні підрозділи.

У 1995 році поновило свою діяльність добровільне спортивне товариство «Спартак», яке сьогодні активно розгортає свою діяльність в регіонах України.

Для репрезентації спортсменів – залізничників у міжнародних організаціях, в рамках ДФСПТ «Україна» діє спортивний клуб «Локомотив».

З цією ж метою створено Спортивну студентську спілку України та Спортивну спілку учнівської молоді України.

В Україні також створені і функціонують структури параолімпійського руху, Асоціація ветеранів фізичної культури і спорту, федерації інвалідного спорту тощо.

На регіональному та місцевому рівнях утворюються різні самодіяльні спортивні, спортивно-оздоровчі, фізкультурно-спортивні клуби, клуби з видів спорту, спортивні клуби за місцем проживання тощо.

В останні роки в Україні з'являються професійні спортивні клуби та ліги. Усі ці організації вносять свій позитивний внесок у широку палітру фізкультурних і спортивних організацій України.

Питання 4. Матеріально-технічна база фізичної культури і спорту.

Матеріально-технічна база фізичної культури і спорту представляє собою сукупність матеріальних цінностей (спортивні споруди, обладнання, спортивна форма, знаряддя, інвентар), фінансів, розподільчих структур та виробничих потужностей, яка перебуває у державній, муніципальній, відомчій, кооперативній та приватній власності.

Матеріальна база є необхідною умовою і, разом з тим показником розвитку фізичної культури і спорту. В умовах економічної нестабільності в Україні увага до розвитку матеріальної бази з боку державних органів влади набуває першочергового значення. Слабкість матеріальної бази істотно

гальмує розвиток фізичної культури, спорту і шкодить підготовці збірних команд до міжнародних змагань, сповільнює залучення широких верств населення до фізкультурно-спортивної активності.

Питання 5. Джерела фінансування галузі.

Джерелом фінансування фізичної культури є:

1. Кошти державного бюджету – найстабільніше і найсуттєвіше джерело фінансування. Держава взяла на себе не тільки утримання органів управління і збірних команд України, а фінансує витрати на розвиток дитячо-юнацького спорту (ДСШ, ДЮСШ, СДЮШОР, фізкультурно-спортивні коледжі, спеціалізовані заклади вищої освіти).

2. Кошти відомчих організацій становлять помітну частку витрат на розвиток фізичної культури і спорту. В останній час їхня частка дещо зменшилась, особливо на розвиток дитячо-юнацького спорту.

3. Вступні внески (індивідуальні і колективні) – складають незначну частку витрат на фізичну культуру і спорт. Проте з поліпшенням економічного стану промисловості і суспільства їхня частка постійно буде збільшуватися.

4. Дотації державних органів здатні полегшити фінансове становище фізкультурно-спортивних організацій, особливо це стосується утримання і експлуатації спортивних споруд, в т.ч. «енергоємних» (плавальні басейни, штучні ковзанки, криті манежі тощо).

5. Спонсорські внески мають в останні роки суттєвий вплив на організацію спортивних заходів, екіпіровку та відрядження на спортивні змагання спортсменів (індивідуальні, збірні і клубні команди).

З активним впровадженням ринкових відносин, значення і обсяг спонсорських внесків у розвиток фізичної культури і спорту будуть зростати. У перспективі спонсори повинні зняти з державного бюджету істотну частку фінансових витрат на розвиток спорту.

6. Прибутки від комерційної діяльності спортивних організацій – перспективне джерело фінансування фізичної культури і спорту. Сюди входять не тільки прибутки від реклами, але й від послуг, що надаються засобами спорту, видавничої діяльності, виробництва спортивних товарів тощо.

7. Особисті кошти громадян, затрачені на фізичну культуру і спорт, будуть збільшуватися разом із зростанням матеріальної забезпеченості населення України. Чим заможніша людина, тим більша частина її доходів йде на задоволення культурних запитів.

Питання 6. Науково-інформаційне забезпечення фізкультурно-спортивного руху.

В організаційному плані в Україні сформовано відповідні інституції для ефективної освітньої, наукової, пропагандистської діяльності в галузі фізичного виховання та спорту.

Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту - це центр вирішення завдань олімпійської підготовки, впровадження

фундаментальних досліджень, науково-методичного забезпечення збірних команд України з різних видів спорту. До олімпійської освіти дітей та молоді активно долучається Олімпійська Академія України.

Важливим чинником успішності і ефективності наукових досліджень є продуктивна діяльність спеціалізованих вчених рад для захисту дисертацій.

Вперше на пострадянському просторі керівникам української галузевої науки вдалося відокремити сферу фізичної культури та спорту в окрему наукову спеціальність, розмежувавши її із сферою педагогіки. Це дозволило значно розширити можливості та проблематику наукових досліджень.

Важливим чинником успішного поступального розвитку наукових досліджень виявилось структурування інформаційно-видавничої діяльності.

У 1994 році структурним підрозділом Національного університету фізичного виховання і спорту України було утворене спеціалізоване видавництво ***«Олімпійська література»***. За ці роки видавництво перетворилося у потужний центр випуску наукової, науково-методичної та навчальної літератури. Переважна частка книжкової продукції видавництва присвячена тематиці олімпійського спорту, олімпійського руху, окремим розділам підготовки спортсменів, теорії і методиці тренування в окремих видах спорту тощо.

У Харкові успішно функціонує спеціалізоване видавництво ***«ОВС» (Освіта. Виховання. Спорт)***, яке активно долучається до випуску навчальної літератури.

Для фахівців та широкого кола читачів в Україні сьогодні випускаються:

1. Міжнародний науково-теоретичний журнал ***«Наука в олімпійском спорті»*** – видання Національного університету фізичного виховання і спорту України.

2. Науково-методичний журнал ***«Фізичне виховання в школі»***, засновником якого є Міністерство освіти і науки України.

3. Науково-теоретичний журнал ***«Теорія і методика фізичного виховання і спорту»*** – видання Національного університету фізичного виховання і спорту України.

4. Науково-методичний журнал ***«Теорія та методика фізичного виховання»*** – видання видавництва «ОВС» ТОВ, м. Харків (Освіта. Виховання. Спорт).

5. Науково-популярний журнал ***«Олімпійська арена»*** – засновники: Держкомспорт України та Національний олімпійський комітет України.

Для широкого кола науковців та усіх зацікавлених фахівців галузі сьогодні існують також періодичні видання. До таких сьогодні належать більше 30 найменувань збірників наукових праць та наукових журналів, присвячених проблемам фізичного виховання та спортивного тренування.

Очевидною є перспектива широкого використання та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій засобами мережі Інтернет. Спортивний інформаційний простір України представлений сьогодні великою

кількістю серверів та сайтів. Для прикладу наведемо кілька офіційних сайтів спортивних федерацій України:

<https://uaf.ua/> – Українська асоціація футболу;

<http://www.fvu.in.ua/> – Федерація волейболу України

<http://ukrpowerlifting.com/> – Федерація пауерліфтингу України.

Ще одним важливим джерелом розвитку наукової думки є різноманітні наукові конференції, конгреси, симпозіуми, семінари тощо. Щороку в Україні відбувається ціла низка різного рівня і масштабу наукових заходів, присвячених проблемам фізичної культури.

Таким чином, можна стверджувати, що нині в Україні сформовано достатню науково-інформаційну базу спеціалізованої книжкової та журнальної продукції, яка, разом з тим, ще продовжує розвиватися і розширюватися.

Питання 7. Спортивні школи як складова системи фізичної культури.

Розглядаючи систему фізичного виховання і спорту в Україні, зупинимось детальніше на одній з її складових - підсистемі спортивних шкіл. Згідно теорії систем, цю підсистему можна уявити як самостійну систему із своїми цілями діяльності, елементами, зв'язками.

Система спортивних шкіл - сукупність позашкільних державних і недержавних установ, основною діяльністю яких є спортивна підготовка дітей, підлітків та молоді.

Система спортивних шкіл складається з наступних елементів:

- дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ);
- спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву (СДЮШОР);
- школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ);
- коледжі (училища) фізичної культури, коледжі (училища) олімпійського резерву, спеціалізовані класи (одночасно є складовою системи спортивних шкіл та системи закладів загальної середньої освіти).

Дитячо-юнацькі спортивні школи є позашкільними навчальними закладами спортивного профілю – закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, визнаному в Україні, створюють необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку і дозвілля дітей та молоді, самореалізації, набуття навичок здорового способу життя, підготовки спортсменів для резервного спорту. Засновниками ДЮСШ можуть бути: Управління з питань фізичної культури і спорту облдержадміністрацій, фізкультурно-спортивні товариства, а також підприємства, об'єднання, організації будь-якої форми власності (як в місті, так і на селі).

Завданнями ДЮСШ є: гармонійний розвиток особистості, фізична підготовка, зміцнення здоров'я дітей засобами фізичної культури і спорту, розвиток їх здібностей з обраного виду спорту.

ДЮСШ надає дітям і підліткам рівні умови для зарахування та навчання, а тим, які мають перспективу для спорту вищих досягнень - необхідні умови для спортивного удосконалення. ДЮСШ можуть бути спеціалізованими та комплексними (культивує один або декілька видів спорту). В ДЮСШ утворюються групи початкової підготовки та навчально-тренувальні групи.

Спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву утворюються на базі кращих ДЮСШ з 1-2 споріднених видів спорту, які досягли високого рівня роботи по підготовці кваліфікованих спортсменів.

Відкриття СДЮШОР здійснюється за узгодженням з Держкомспорту.

По закінченню олімпійського чотирьохрічного циклу мережа СДЮШОР переглядається і перезатверджується. У випадках зниження показників, СДЮШОР може бути переведена на умови праці ДЮСШ загального профілю.

Ціль СДЮШОР - підготовка висококваліфікованих спортсменів для поповнення збірних команд країни, ДСТ, відомств.

В СДЮШОР утворюються навчально-тренувальні групи та групи спортивного удосконалення.

Школи вищої спортивної майстерності - створюються, як правило, в системі комітетів фізичної культури і спорту. Це спеціальні навчально-виховні заклади, що організують свою роботу за принципом міжвідомчого організаційно-методичного і навчально-тренувального центру для підготовки кандидатів у збірні команди країни.

Цілі ШВСМ - підготовка майстрів спорту, майстрів спорту міжнародного класу, здійснення спадкоємності в навчально-тренувальній роботі ДЮСШ, СДЮШОР, КФК, КОР та відомчих спортивних організацій.

ШВСМ комплектуються із найкращих, перспективних спортсменів і можуть мати відділення з одного або декількох видів спорту.

В ШВСМ працюють групи спортивного вдосконалення та вищої спортивної майстерності. В окремих випадках утворюються навчально-тренувальні групи (коли розвивається складно технічний вид спорту, з якого не ведеться підготовка в ДЮСШ, СДЮШОР).

Для всіх груп передбачено конкурсний відбір, систему контрольно-перевідних випробувань та випуск.

Коледжі (училища) олімпійського резерву, коледжі (училища) фізичної культури та спеціалізовані класи - це установи, у яких здійснюється набуття середньої загальної або передвищої (фахової) освіти і підготовка спортсменів з видів спорту.

У діяльності всіх трьох установ є спільні риси. Вони працюють за типом класів з подовженим днем навчання і режимом роботи зручним для успішного поєднання навчання та тренування.

Спеціалізовані класи можуть утворюватися в закладах загальної середньої освіти, гімназіях, ліцеях та інших навчальних закладах. Вони є формою роботи СДЮШОР і утворюються спільним рішенням керівництва

СДЮШОР та закладів загальної середньої освіти, як правило, з олімпійських видів спорту. Укладена ними угода визначає обов'язки сторін з фінансування, комплектації, раціонального поєднанню навчання із заняттями спортом, організації медичного контролю, відновлювальних заходів (включаючи харчування спортсменів) та інші обов'язки.

Система спортивних шкіл, при наявності всіх названих компонентів, повинна працювати за принципом спадкоємності та взаємозв'язку.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Як можна довести, що фізична культура є соціальною системою?
2. Розкрийте характеристики фізичної культури як соціальної системи.
3. Назвіть та охарактеризуйте групи державних органів управління, до компетенції яких входить фізична культура.
4. Які ви знаєте громадські органи управління фізичною культурою?
5. Дайте загальну характеристику національних федерацій з видів спорту.
6. Назвіть типи спортивних шкіл. Охарактеризуйте зміст, особливості та спадкоємність їх діяльності.
7. Які складові матеріальної бази фізичної культури і спорту Ви знаєте?
8. Як здійснюється фінансування розвитку фізичної культури і спорту в Україні?
9. Що таке науково-інформаційне забезпечення галузі фізичної культури і спорту?
10. Які Ви знаєте друковані видання галузі фізичної культури і спорту в Україні?

ЛЕКЦІЯ 5
ТЕМА 2.1
СИСТЕМА КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАЛУЗІ

Мета вивчення: ознайомити з сучасною системою кадрового забезпечення сфери фізичної культури: порядок підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та використання спеціалістів.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Структура системи освіти в Україні.
2. Система навчальних закладів України.
3. Рівні і ступені підготовки фахівців.
4. Види діяльності які здійснюють заклади вищої освіти.
5. Органи державного управління освітою.
6. Зовнішнє та внутрішнє управління закладом вищої освіти.
7. Колективні органи управління закладом вищої освіти.
8. Нормативні документи, що регулюють діяльність закладів вищої освіти.
9. Ліцензування освітньої діяльності ЗВО.
10. Акредитація освітньої програми.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с.*
2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
3. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С. 102-109.*
4. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні.—К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003.—416 с.*
5. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні.—Харків: ХДАФК, 2003.—172.*
6. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.*
7. *Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Частина 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.*

Додаткова:

1. Класифікатор професій ДК 003:2010 : Наказ; Держспоживстандарт України від 28.07.2010 № 327 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/va327609-10>

2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.

3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України; Опис від 23.11.2011 № 1341 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF>

4. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України; Доктрина від 28.09.2004 № 1148/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1148/2004>.

5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>.

6. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/103/98-%D0%B2%D1%80>.

7 Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2745-19>.

8. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3808-12>.

9 Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затверджений і введений в дію наказом МОН України від 24.04.2019 р. № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf>

Питання 1. Структура системи освіти в Україні.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення

освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

В Україні встановлена та діє *єдина структура системи освіти*. Невід'ємними складниками системи освіти є:

- дошкільна освіта;
- повна загальна середня освіта;
- позашкільна освіта;
- спеціалізована освіта;
- професійна (професійно-технічна) освіта;
- фахова передвища освіта;
- вища освіта;
- освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта.

Питання 2. Система навчальних закладів України.

Під системою навчальних закладів розуміють сукупність взаємопов'язаних установ та організацій, що здійснюють і контролюють освіту, а також, засобів, методів і способів організації, нормативних основ, цілей та принципів здійснення освіти в Україні.

Систему дошкільної освіти становлять: заклади дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; наукові і методичні установи; органи управління освітою; освіта та виховання в сім'ї.

Система загальної середньої освіти складається із змісту повної загальної середньої освіти на кожному її рівні, мережі закладів освіти, учасників освітнього процесу, кадрового, фінансового, науково-методичного, ресурсного та нормативно-правового забезпечення освітньої та управлінської діяльності у сфері загальної середньої освіти.

Систему позашкільної освіти становлять: заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти, до числа яких належать: заклади загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

Система професійної (професійно-технічної) освіти складається з закладів професійної (професійно-технічної) освіти незалежно від форм власності та підпорядкування, що проводять діяльність у галузі професійної (професійно-технічної) освіти, навчально-методичних, науково-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих,

обчислювальних та інших підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Складові (компоненти) системи фахової передвищої освіти: заклади фахової передвищої освіти; галузі знань і спеціальності; ліцензійні умови провадження освітньої діяльності; стандарти фахової передвищої освіти; органи, що здійснюють управління, нагляд та контроль у сфері фахової передвищої освіти; науково-методичні (навчально-методичні) установи; учасники освітнього процесу.

Систему вищої освіти становлять: заклади вищої освіти всіх форм власності; рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти; галузі знань і спеціальності; освітні та наукові програми; ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти; органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти; учасники освітнього процесу.

Складниками освіти дорослих є: післядипломна освіта; професійне навчання працівників; курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою.

Питання 3. Рівні і ступені підготовки фахівців.

Рівень освіти - завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню [Національної рамки кваліфікацій](#).

Рівнями освіти є:

- дошкільна освіта;
- початкова освіта;
- базова середня освіта;
- профільна середня освіта;
- перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти;
- другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти;
- третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти;
- фахова передвища освіта;
- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень вищої освіти;
- другий (магістерський) рівень вищої освіти;
- третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти;
- науковий рівень вищої освіти.

Повна загальна середня освіта здобувається на таких рівнях:

- початкова освіта - перший рівень повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом початкової освіти;

- базова середня освіта - другий рівень повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом базової середньої освіти;
- профільна середня освіта - третій рівень повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом профільної середньої освіти.

Кожний ступінь навчання у **закладі професійної (професійно-технічної) освіти** має теоретичну і практичну завершеність і підтверджується присвоєнням випускникам (учням) освітньо-кваліфікаційних рівнів «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст» згідно з набутими професійними знаннями, уміннями і навичками.

Фаховий молодший бакалавр - це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на рівні фахової передвищої освіти і присуджується закладом освіти у результаті успішного виконання здобувачем фахової передвищої освіти освітньо-професійної програми.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження **відповідного ступеня вищої освіти**:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр;
- доктор філософії / доктор мистецтва;
- доктор наук.

Молодший бакалавр - це освітній або освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої програми, обсяг якої становить 120 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня молодшого бакалавра на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарядувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

Бакалавр - це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня бакалавра на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарядувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

Магістр - це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною

або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми - 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Доктор філософії - це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Доктор наук - це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Питання 4. Види діяльності які здійснюють заклади вищої освіти.

Зклади вищої освіти здійснюють такі **види** діяльності:

- підготовку фахівців різних рівнів кваліфікації;
  - науково-дослідну роботу;
  - підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;
  - атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів;
  - підвищення кваліфікації, перепідготовку кадрів;
  - культурно-освітню, видавничу, фінансово-економічну, господарську, науково-виробничу, комерційну діяльність;
  - здійснення зовнішніх зв'язків.

Питання 5. Органи державного управління освітою.

Державними органами управління освітою є:

- Міністерство освіти і науки України (МОН України);
- інші міністерства і відомства, які мають у своєму підпорядкуванні навчально-виховні заклади (Міністерство молоді та спорту, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство аграрної політики та ін.);
- Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

У регіонах обласними та районними державними адміністраціями створюються обласні, міські, районні органи управління освітою.

Питання 6. Зовнішнє та внутрішнє управління закладом вищої освіти.

Зовнішнє управління ЗВО здійснюється:

- Кабінетом Міністрів України;
- Міністерством освіти і науки України;
- організацією-засновником;
- місцевими органами влади;
- Наглядовою радою ЗВО.

Внутрішнє управління ЗВО здійснюють:

- ректор;
- колективні органи управління;
- посадові особи ЗВО.

Питання 7. Колективні органи управління закладом вищої освіти.

До колективних органів управління відносяться:

- загальні збори (конференція) ЗВО;
- Вчена рада ЗВО;
- ректорська рада (ректорат) ЗВО;
- науково-методичні ради (ЗВО, факультетські);
- деканати;
- студентське самоврядування;
- громадські організації ЗВО та його підрозділів.

Питання 8. Нормативні документи, що регулюють діяльність закладів вищої освіти.

Основним внутрішнім нормативним документом ЗВО є Статут, який укладається у відповідності з нормативними документами органів державного управління освітою та засновника, затверджується загальними зборами (конференцією) і реєструється засновником ЗВО.

На підставі Статуту розробляється і відповідним чином затверджується комплект нормативних документів (положень), які врегульовують всі основні напрямки діяльності ЗВО і його підрозділів. Чим чіткіше розроблені положення, тим чіткіше і вирішуються всі питання життя вузу.

У ЗВО на підставі Статуту можуть бути розроблені додаткові документи, серед яких, наприклад:

- Положення про студентське самоврядування;
- Положення про порядок утворення і використання фонду матеріального стимулювання праці;
- Положення про фонд соціальної допомоги студентам;
- Положення про факультет;
- Положення про навчально-наукову (виробничу) лабораторію;
- Положення про студентський гуртожиток;
- Положення про навчальний науково-методичний комплекс;
- Положення про організацію виховної роботи.

В деяких підрозділах ЗВО розробляються документи, що регулюють внутрішні трудові стосунки (внутрішній розпорядок).

Ректор здійснює керівництво всією діяльністю закладу вищої освіти. Він обирається загальними зборами (конференцією) ЗВО і призначається на посаду органом державного управління на умовах контракту.

Ректор несе повну відповідальність за результати роботи закладу вищої освіти. В своїх діях він керується чинним законодавством, виступає від імені ЗВО, представляє його в усіх органах, розпоряджається майном ЗВО, заключає угоди, видає доручення тощо.

У межах компетенції ректор ЗВО видає накази і дає розпорядження, які є обов'язковими для виконання всіма співробітниками, студентами та іншими особами.

Ректор здійснює прийом на роботу і звільнення з роботи робітників і службовців і забезпечує заміщення посад професорсько-викладацького складу, педагогічних і наукових працівників, призначає керівників структурних підрозділів, які входять до складу ЗВО.

Органом управління факультету є Вчена рада факультету, головою якої є декан. Принципи формування і права Ради визначаються Статутом ЗВО. Рада (Вчена рада) ЗВО може частину своїх повноважень передавати Раді факультету.

Керівництво діяльністю факультету здійснює **декан**. Декан у рамках своїх повноважень видає розпорядження, які обов'язкові для всіх працівників і студентів факультету. Декан несе повну відповідальність за результати роботи факультету.

Керівництво діяльністю **кафедри** здійснює завідувач кафедри, який обирається Вченою радою ЗВО та призначається ректором. Завідувач несе повну відповідальність за результати роботи кафедри.

Питання 9. Ліцензування освітньої діяльності ЗВО.

Освітня діяльність у сфері вищої освіти провадиться закладами вищої освіти, закладами фахової передвищої освіти (для підготовки фахівців ступенів молодшого бакалавра та бакалавра) та науковими установами (для підготовки фахівців ступенів магістра та/або доктора філософії) на підставі ліцензій, що видаються визначеним Кабінетом Міністрів України органом ліцензування відповідно до закону.

У сфері вищої освіти ліцензуванню підлягають:

- 1) освітня діяльність закладу вищої освіти на певному рівні вищої освіти;
- 2) освітня діяльність за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання.

Ліцензія на провадження освітньої діяльності надається рішенням органу ліцензування про надання суб'єкту господарювання права на провадження освітньої діяльності на певному рівні вищої освіти в межах ліцензованого обсягу або на провадження освітньої діяльності за освітньою програмою, що передбачає присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, в межах визначеного для такої

програми ліцензованого обсягу додатково до ліцензованого обсягу на відповідному рівні.

Питання 10. Акредитація освітньої програми.

Заклад вищої освіти, який бажає акредитувати освітню програму, подає до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність його освітньої програми та освітньої діяльності за такою програмою вимогам та критеріям, встановленим [Положенням про акредитацію освітніх програм](#).

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти за результатами акредитаційної експертизи приймає рішення про акредитацію, умовну (відкладену) акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми. Рішення щодо акредитації освітньої програми приймається на підставі експертного висновку відповідної галузевої експертної ради і вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Сертифікат про акредитацію вперше видається за кожною акредитованою освітньою програмою строком на п'ять років, а при другій та наступних акредитаціях - строком на 10 років. Інформація про видачу сертифіката вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Сертифікат підтверджує відповідність освітньої програми закладу вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти стандарту вищої освіти і дає право на видачу диплома державного зразка за цією спеціальністю.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Які кваліфікаційні рівні фахівців передбачені у класифікаторі спеціальностей за напрямком базової вищої освіти «Фізична культура і спорт»?
2. Які є рівні підготовки фахівців?
3. Як здійснюється акредитація освітньої програми?
4. Що таке система вищої освіти?
5. Які основні нормативні документи, що регулюють діяльність закладів вищої освіти?
6. Як здійснюється ліцензування освітньої діяльності ЗВО?
7. Які види діяльності здійснюють заклади вищої освіти?
8. Яким чином здійснюється підвищення кваліфікації фахівців з фізичної культури і спорту?

ЛЕКЦІЯ 6
ТЕМА 2.2
ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета вивчення: ознайомити з особливостями роботи тренера-викладача з виду спорту, вчителя фізичної культури, фахівця з ерготерапії, фізичної терапії.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Фахові спеціальності, спеціалізації і посади фахівців у галузі фізичної культури і спорту.
2. Професійно важливі знання, уміння і практичні навички, якими повинен оволодіти студент закладу вищої освіти фізкультурного профілю як майбутній фахівець.
3. Сфера діяльності фахівця фізичної культури.
4. Професійні характеристики фахівців фізичної культури.
5. Освітньо-кваліфікаційні рівні та структура підготовки фахівців фізичної культури (тренера-викладача з виду спорту, вчителя фізичної культури, фахівця з ерготерапії, фізичної терапії).

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
2. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – 240 с.*
3. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.*
4. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
5. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*
6. *Худолій О.М. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 406 с.*

Додаткова:

1. *Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука*

України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту. – Львів: ЛДДФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.

2. Класифікатор професій ДК 003:2010 : Наказ; Держспоживстандарт України від 28.07.2010 № 327 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/va327609-10>

3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України; Опис від 23.11.2011 № 1341 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF>

4 Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затверджений і введений в дію наказом МОН України від 24.04.2019 р. № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf>

Питання 1. Фахові спеціальності, спеціалізації і посади фахівців у галузі фізичної культури і спорту.

Професія це своєрідна сукупність умінь, навичок, видів діяльності, особистих захоплень та зацікавлень людини, що служить джерелом заробітку, сприяє виявленню творчих здібностей реалізації власних та суспільних устремлінь.

Спеціальність це вузький, спеціалізований вид трудової діяльності у рамках конкретної професії, в якому людина досягла потрібного рівня підготовки, певної професійної майстерності й набула необхідного досвіду.

Спеціалізація — це той вид діяльності, у якому фахівець набув додаткових, глибоких знань, умінь та практичних навичок. Спеціалізація в конкретній спеціальності вводиться у закладах вищої освіти на завершальних етапах навчання, або згодом, після закінчення вишу.

Спеціальності фахівців визначаються у кожному з напрямків підготовки. Спеціалізації вводяться закладом вищої освіти відповідно до попиту на певних фахівців на ринку праці. За напрямком фізична культура і спорт професійні кадри готуються за такими спеціальностями:

- фізична культура і спорт (шифр - 017);
- середня освіта (фізичне виховання) (шифр - 01411);
- ерготерапія, фізична терапія (шифр - 227).

Залежно від спеціальності та спеціалізації фахівці мають право обіймати посади, передбачені штатними розписами організації-працедавців.

Практика показує, що абітурієнти та студенти молодших курсів навчальних закладів фізкультурної освіти мають недостатні знання про характер професійної діяльності у сфері фізичної культури, про спеціальності фахівців та зміст навчальних дисциплін, які їм доведеться вивчати.

Окремі, поверхневі знання, які майбутні фахівці отримують зі свого особистого досвіду занять спортом, формують неповні, здебільшого невірну

уяву про майбутню професію. Додаткові знання отримуються у процесі спілкування з працівниками спорту, із засобів масової інформації, з окремих науково-популярних видань та інших джерел. Відтак, уявлення вступників до ЗВО фізкультурного профілю про можливі посади, на які після закінчення навчання можна претендувати, обмежуються посадами вчителя фізкультури та тренера-викладача.

Насправді вибір професій для випускників спеціалізованих ЗВО є набагато ширшим, а обсяг набутих ними знань та досвіду дозволяє проявити себе також у багатьох суміжних, або навіть віддалених від фізичної культури галузях. В деяких навчальних закладах проводиться, зокрема, військова підготовка та інші суміжні види професійної фізичної підготовки. У такому разі випускник ЗВО може набути додаткову професію (наприклад — фізична підготовка у Збройних Силах).

Професійна діяльність у фізичній культурі здійснюється відповідно до законодавства про працю. Особи, які здійснюють професійну діяльність у сфері спорту, як правило, працюють за індивідуальними трудовими контрактами.

Фахівець з фізичної культури та спорту у сучасних умовах має широкі можливості реалізації професійних здібностей, оскільки з'явилася велика кількість спеціальностей з фізичної освіти населення.

Питання 2. Професійно важливі знання, уміння і практичні навички, якими повинен оволодіти студент закладу вищої освіти фізкультурного профілю як майбутній фахівець.

У процесі навчання студент ЗВО фізкультурного профілю виконує навчальний план, який передбачає оволодіння професійно важливими блоками знань, умінь і навичок, зокрема із:

- спеціальних теоретичних дисциплін (фізичне виховання, підготовка спортсменів, організація оздоровчо-спортивної роботи);
- медико-біологічних дисциплін (анатомія, фізіологія, біомеханіка, фізична реабілітація, біохімія);
- загально гуманітарних дисциплін (історія, філософія, естетика, економіка);
- психолого-педагогічних дисциплін (психологія, педагогіка, педагогічна майстерність, прикладна психологія);
- навичок науково-дослідної роботи;
- навичок організаційно-педагогічної, спортивної і організаційної роботи;
- підвищення рівня власної спортивної підготовленості.

Фахівець фізичного виховання повинен знати і вміти застосовувати на практиці:

- норми раціонального рухового режиму осіб усіх категорій;
- медико-біологічне обґрунтування використання засобів і методів фізичного виховання;

- педагогічні і медичні методи контролю за процесом фізичного виховання і фізичної підготовки;
- механізми розвитку фізичних якостей і формування рухових навичок;
- особливості проведення занять фізичною культурою з особами різного віку, статі, соціального стану, фізичного розвитку тощо;
- санітарно-гігієнічні вимоги і вимоги щодо безпеки проведення занять фізичними вправами;
- вміння надати першу медичну допомогу в разі травмування;
- структуру і зміст управлінської діяльності в галузі фізичної культури;
- демонстрацію техніки виконання фізичних вправ;
- оперування нормативно-правовими знаннями в галузі фізичної культури;
- мати достатній рівень фізичної підготовленості й володіти навичками страхування.

Питання 3. Сфера діяльності фахівця фізичної культури.

Фахівець фізичного виховання може займати посади в освітніх, виховних, виробничих, оздоровчо-рекреаційних, воєнізованих та інших державних і недержавних закладах.

Класифікація посад фахівця фізичної культури.

Найпоширенішою посадою фахівця з фізичного виховання є посада **викладача (вчителя) фізичної культури** у навчальних закладах освіти різних рівнів. Це ЗЗСО, коледжі, ЗВО.

Наприклад:

- інструктор фізичної культури в дошкільному закладі;
- вчитель (викладач) фізичного виховання у школі;
- керівник фізичної підготовки у Збройних (силових) формуваннях;
- організатор (керівник, інструктор) туристичної роботи і рекреації;
- методист з фізичної культури;
- інструктор (організатор) оздоровчо-масової роботи на виробництві чи за місцем проживання;
- фахівець з експлуатації спортивних споруд,
- працівник державних або громадських органів управління фізичною культурою;
- працівник спортивних клубів, оздоровчо-відпочинкових таборів.

Основним фаховим спрямуванням **тренера-викладача** є, у вузькому розумінні, підготовка спортсменів відповідної (заданої) кваліфікації, в широкому — виховання спортсменів у процесі спортивної діяльності.

Тренер може працювати в таких спортивних організаціях:

- дитячо-юнацька спортивна школа;
- школа вищої спортивної майстерності;
- спортивний клуб (спеціалізований, виробничий, вузівський, військовий тощо);
- спортивна секція при будь-якій установі чи організації;
- спортивна федерація (національна, обласна, відомча);

- галузеві органи управління (Міністерство, спорткомітет);
- професійна, комерційна організація;
- будь-яка інша організація в штатному розписі якої є посада тренера.

Питання 4. Професійні характеристики фахівців фізичної культури.

Професійна компетентність фахівців фізичного виховання та спорту в майбутній професійній діяльності визначається здатністю:

- планувати й здійснювати колективну педагогічну та управлінську фізкультурно-спортивну діяльність;
- реалізовувати в процесі майбутньої діяльності конструктивне професійне спілкування;
- творчо і самостійно вирішувати педагогічні й управлінські завдання та проблеми, відповідати за результати своєї діяльності;
- орієнтуватися і вирішувати питання соціально-економічного розвитку галузі фізичного виховання та спорту;
- творчо збагачувати власні професійні знання, уміння й навички; адекватно оцінювати рівень власної компетентності;
- здійснювати науково-пізнавальну та іншу творчу професійну діяльність;
- прагнути до постійного професійного розвитку.

Розглянемо приклад основних складових і тренерської майстерності.

Блок професійних знань і навичок включає в себе загально теоретичну базу підготовки і спеціальну теоретичну підготовку.

До загально теоретичної підготовки відноситься комплекс дисциплін, які формують світоглядний рівень фахівця, включаючи знання з історичних, філософсько-правових, соціальних, медико-біологічних, спортивно-педагогічних галузей.

Спеціальну теоретичну підготовленість забезпечують знання з історії, теорії, методики, організації і педагогіки спорту, глибокі знання систем підготовки спортсменів і умов реалізації спортивного результату. Тренер мусить не лише теоретично засвоїти і постійно поповнювати арсенал своїх теоретичних знань, але й навчатися використовувати їх у конкретних умовах для виконання конкретних завдань, тобто сформувані на теоретичній базі арсенал навичок і умінь. Ґрунтовні знання техніки і тактики обраного виду спорту, методів і засобів розвитку фізичних якостей, у поєднанні з педагогічними і організаторськими навичками характеризують рівень підготовленості тренера.

До позитивних якостей тренера найчастіше відносять:

- доброту та уважність до учнів, комунікабельність;
- справедливість, чесність;
- принциповість, працьовитість, жертвовність;
- професійну талановитість, широкий світогляд тощо;
- організаційні здібності (тренер є організатором процесу спортивної підготовки і саме через організацію процесу він може проявити свої знання, досвід, інтуїцію).

Основними критеріями ефективності роботи тренера є:

- рівень спортивних досягнень;
- склад та стан навчальних груп.

Питання 5. Освітньо-кваліфікаційні рівні та структура підготовки фахівців фізичної культури (тренера-викладача з виду спорту, вчителя фізичної культури, фахівця з ерготерапії, фізичної терапії).

Освітньо-кваліфікаційні рівні – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності

ЗВО фізкультурного профілю I-II рівнів акредитації (училища фізичної культури, технікуми, коледжі) готують фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший бакалавр».

Фізкультурні ЗВО III-IV рівнів акредитації дають випускникам базову вищу освіту і фахову підготовку на рівні «бакалавр», «магістр».

Фахівці фізичного виховання готуються за освітньо-кваліфікаційними рівнями:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр.

Фізичне виховання є найпоширенішою фаховою спеціальністю, оскільки фізичне виховання є важливим чинником навчально-виховного процесу в усіх дошкільних установах, навчальних та виховних закладах різних рівнів та типів.

В деяких навчальних закладах проводиться, зокрема, військова підготовка та інші суміжні види професійної фізичної підготовки. У такому разі випускник ЗВО може набути додаткову професію (наприклад - *фізична підготовка у Збройних Силах*).

Додатково фахівець фізичного виховання може займати посади в освітніх, виховних, виробничих, оздоровчо-рекреаційних, воєнізованих та інших державних і недержавних закладах.

Ерготерапія, фізична терапія — є однією з нових фахових спеціальностей у галузі фізичної культури і спорту. Основним цільовим призначенням фахівця є організація та проведення занять з метою відновлення або заміни втрачених функцій окремих органів, систем чи організму в цілому. Місцем праці ерготерапевта можуть бути оздоровчі заклади, лікувальні установи, диспансери, спортивно-оздоровчі бази, групи здоров'я тощо. Об'єктом діяльності є особи, які внаслідок певних причин (хвороба, травма) втратили морфологічну чи функціональну досконалість.

Рекреація і оздоровча фізична культура є спеціалізацією у рамках фахової спеціальності «Фізична культура і спорт», яка також спершу була самостійною фаховою спеціальністю. Основним цільовим призначенням спеціаліста з рекреації і оздоровчої фізичної культури є відновлення і зміцнення здоров'я. Основними засобами рекреації є фізичні вправи помірної інтенсивності, здоровий спосіб побуту, праці та відпочинку і використання

оздоровчих сил природи: сонця, води, повітря. Основним цільовим призначенням фахівця з рекреації і оздоровчої фізичної культури є зміцнення здоров'я громадян. Рекреолог може працювати в закладах охорони здоров'я, оздоровчо-профілактичних закладах, диспансерах, туристичних базах, оздоровчих клубах, спортивних установах.

Олімпійський і професійний спорт є ще однією фаховою спеціалізацією. Фахівці олімпійського і професійного спорту у переважній більшості працюють на посадах тренерів-викладачів та організаторів спорту. Місцем праці тренера-викладача можуть бути дитячо-юнацькі спортивні школи, спортивні клуби, спортивні секції, спортивні споруди, збірні команди.

Особливості підготовки за кордоном.

Франція.

Фахівців готують на вищих курсах фізичного виховання та спорту в межах університету. Система підготовки є багаторівневою з обов'язковим конкурсним відбором до наступного етапу навчання. В процесі навчання студенти проходять триразове підсумкове тестування рівня підготовленості.

Кращим випускникам присвоюється кваліфікація професора та надається можливість працевлаштування. Інші можуть працевлаштовуватися учителем за контрактом.

Законом Франції від 16.04.1984 року була трансформована система багаторівневої підготовки спеціалістів в галузі фізичної культури. В університеті К. Бернара в м. Ліон здійснюється підготовка фахівців за наступними спеціальностями:

- викладач фізичної культури;
- спеціаліст по роботі з інвалідами;
- тренер з обраного виду спорту;
- спортивний менеджер.

Іспанія.

Провідну роль в підготовці фахівців відіграє Народний інститут фізичного виховання та спорту в Мадриді. Інститут створений в 1967 році.

Даний навчальний заклад здійснює освітню підготовку та науково-дослідну роботу. Курс навчання розрахований на 5 років. Після закінчення вузу випускникам присвоюється кваліфікація професора фізичного виховання. В інституті готують спеціалістів з можливістю отримання вчених ступенів магістра та доктора наук. Для отримання ступеня магістра необхідно набрати 60-66 кредитів у залежності від спрямованості освіти та 32 кредити для допуску до захисту докторської дисертації.

Канада.

Характерною є дворівнева освіта.

Перший рівень – навчання протягом 3-4 років з присвоєнням кваліфікаційного ступеня —бакалавр. За чотири роки студенти повинні отримати атестацію за 44 курсами, включаючи дисципліни за вибором.

Другий рівень професійної освіти односпрямований і розрахований на підготовку вчителів фізичного виховання чи спеціалістів в галузі рекреації.

Фінляндія.

Підготовка спеціалістів здійснюється під егідою відділу оздоровчого та фізичного виховання університету м. Ювяскюля, котрий з 1974 року став провідним державним центром вищої освіти в галузі фізичного виховання і спорту. Процес освіти дворівневий. На першому рівні впродовж 3-4 років (загальний термін навчання 5-7 років) реалізується кандидатська програма і випускники отримують кваліфікаційний рівень бакалавра наук. Після закінчення курсів другого рівня випускникам присуджується кваліфікаційна ступінь магістра наук в галузі фізичного виховання та оздоровлення.

Від майбутніх викладачів фізичного виховання вимагається:

- різнобічна фізична підготовленість;
- від майбутніх тренерів – високі результати з обраного виду спорту;
- від майбутніх спортивних менеджерів – висока академічна підготовленість;
- а майбутні спеціалісти з галузі наук про здоров'я повинні мати диплом про медичну освіту та стаж практичної роботи.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Назвіть фахові спеціальності за напрямком фізичної культури і спорту.
2. Назвіть професійно важливі знання, уміння і практичні навички, якими повинен оволодіти студент закладу вищої освіти фізкультурного профілю як майбутній фахівець.
3. Які посади може займати фахівець фізичного виховання в освітніх, виховних, виробничих, оздоровчо-рекреаційних, воєнізованих та інших державних і недержавних закладах?
4. Фахівців яких освітньо-кваліфікаційних рівнів готують ЗВО фізкультурного профілю?
5. Які особливості фахової освіти за кордоном?

ЛЕКЦІЯ 7
ТЕМА 2.3
ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ
ОСВІТИ

Мета вивчення: ознайомити зі змістом навчального плану ОПШ «Фізична культура і спорт», формами організації навчального процесу, структурою закладу вищої освіти, правами та обов'язками студентів.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Спрямованість навчального процесу у закладах вищої освіти.
2. Науково-методичне забезпечення навчального процесу.
3. Державні стандарти вищої освіти.
4. Види і форми організації навчальних занять у вищій школі.
5. Основні види самостійної роботи.
6. Форми і методи контролю.
7. Підвищення спортивної майстерності студентів та практична підготовка.

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
2. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С. 102-109.*
3. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні.—К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003.—416 с.*
4. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні.—Харків: ХДАФК, 2003.—172.*
5. *Свістельник І.Р. Спортивний інформаційний простір України у мережі Інтернет. – Л., 2004. – 32 с.*
6. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.*

Додаткова:

1. *Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука*

України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту. – Львів: ЛДІФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.

2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>.

4 Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затверджений і введений в дію наказом МОН України від 24.04.2019 р. № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf>

5. <http://www.dgma.donetsk.ua/normativni-akti.html>

Питання 1. Спрямованість навчального процесу у закладах вищої освіти.

Навчальний процес у закладах вищої освіти України орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення знань, швидкої адаптації до змін в соціально-культурній сфері та організації праці в умовах ринкової економіки. Він базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, наступності і безперервності та зводиться до системи заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти.

Однією з найбільших важливих особливостей навчального процесу у сучасному ЗВО є його спрямованість на ефективну професійну підготовку майбутніх фахівців. *Ідея професійної спрямованості викладання всіх навчальних дисциплін повинна бути провідною*

Зміст освіти визначається освітньо-професійною програмою підготовки та навчальними планами і відображається у підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, а також у процесі проведення навчальних занять.

Питання 2. Науково-методичне забезпечення навчального процесу.

Науково-методичне забезпечення навчального процесу включає:

- державні стандарти освіти;
- навчальні плани;
- навчальні програми з усіх дисциплін;
- програми практик;
- підручники і навчальні посібники;
- контрольні роботи з навчальних дисциплін;
- контрольні завдання до семінарських, лабораторних і практичних занять;

- індивідуальні семестрові завдання для самостійної роботи;
- методичні матеріали з питання виконання курсових робіт.

Питання 3. Державні стандарти вищої освіти.

Освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки є переліком обов'язкових та вибіркових навчальних дисциплін із зазначенням обсягу годин, відведених для їх вивчення і форм підсумкового контролю. Нормативна частина змісту освіти визначається державними стандартами освіти, а вибіркова – закладом вищої освіти.

Основним нормативним документом, що визначає організацію навчального процесу є навчальний план. **Навчальний план** — це нормативний документ, що визначає перелік і обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми і обсяг проведення навчальних занять, графік навчального процесу, форми та засоби проведення поточного і підсумкового контролю.

Зміст та вимоги до знань і вмінь з навчальної дисципліни визначаються навчальною програмою дисципліни. Для кожної навчальної дисципліни, яка входить до освітньо-професійної програми підготовки ЗВО складається робоча навчальна програма дисципліни.

Робоча навчальна програма містить виклад конкретного змісту дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення та обсяг, визначає форми і засоби підсумкового контролю. Складовими робочої навчальної програми є:

- тематичний план;
- засоби проведення поточного і підсумкового контролю;
- перелік навчально-методичної літератури.

Відповідальність за відповідність рівня підготовки студентів вимогам державних стандартів освіти несуть керівники факультетів і кафедр.

Індивідуальний навчальний план студента складається на підставі робочого навчального плану і включає всі нормативні навчальні дисципліни та частину вибіркових навчальних дисциплін. Вибіркові навчальні дисципліни включені до індивідуального навчального плану студента є обов'язковими для вивчення.

Студент є відповідальним за виконання індивідуального навчального плану. Навчальний час студента складається з певної кількості академічних годин (одна академічна година — 45 хв.), навчальних днів, тижнів, семестрів, курсів. Тривалість семестру визначається навчальним планом, проте сумарна тривалість канікул становить не менше 8 тижнів. Для студентів третього та наступних курсів ЗВО може встановлюватись індивідуальний графік відвідування занять. В усіх інших випадках – відвідування занять є обов'язковим для студентів.

Питання 4. Види і форми організації навчальних занять у вищій школі.

Основними видами навчальних занять є: лекції, лабораторні, практичні, семінарські заняття і консультації.

Підсумкові оцінки, отримані студентами за виконання всіх видів навчальних занять, можуть враховуватись при виставленні семестрової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Лекція є основною формою навчального заняття у ЗВО й призначається для викладу та засвоєння теоретичного матеріалу. Лекція охоплює матеріали однієї або кількох тем навчальної дисципліни. Тематика лекцій визначається робочою навчальною програмою.

Лекції проводяться професорами, доцентами, старшими викладачами ЗВО та запрошеними провідними науковцями і фахівцями-практиками з однією або більше академічними групами. Лектор зобов'язаний дотримуватись навчальної програми щодо тематики занять, але не є обмеженим у трактуванні навчального матеріалу та в формах і засобах його подачі. Лекції, які не охоплені навчальною програмою, проводяться в окремо відведений час.

Лабораторне заняття є формою навчального заняття, при якому студент під керівництвом викладача проводить експерименти (досліди) з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набуває навичок роботи з лабораторним устаткуванням, вимірювальною апаратурою, оволодіває методикою експериментальних досліджень.

Лабораторні заняття проводяться не більше як з половиною академічної групи в спеціально обладнаних приміщеннях або в умовах реального професійного середовища (наприклад, в спортивному залі).

Практичне заняття є формою навчального заняття, при якому викладач організовує розгляд студентам окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом виконання студентом відповідних індивідуальних завдань. Проведення практичного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі — тестах, наборі завдань.

Практичне завдання включає проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів, постановку проблеми викладачем, обговорення й розв'язання завдань, їх оцінку. Кількість студентів на практичному занятті не повинна перевищувати половини складу академічної групи.

Семінарське заняття є формою навчального заняття в академічній групі, на якому викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів (реферати).

Викладач оцінює і фіксує в журналі підготовлені студентами реферати, їхні виступи в дискусії, уміння формулювати й відстоювати свою позицію.

Індивідуальне заняття проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їхньої підготовки та розкриття творчих здібностей. Вони можуть охоплювати частину або повний обсяг занять з однієї або декількох навчальних дисциплін.

Види, обсяг і форми індивідуальних навчальних занять, а також форми та методи поточного і підсумкового контролю визначаються індивідуальним

навчальним планом студента. Індивідуальні заняття проводяться за окремим графіком.

Специфіка навчання у закладі вищої фізкультурної освіти вимагає більш широкого застосування індивідуальних занять як для оволодіння навчальними дисциплінами, так і для повного розкриття спортивного обдарування на досягнення студентом якнайвищих досягнень в обраному виді спорту.

Консультація є навчальним заняттям під час якого студент отримує відповіді від викладача на конкретні запитання, пояснення певних теоретичних положень або аспектів їх практичного застосування. Організація консультацій передбачається як для груп, так і для окремих студентів, якщо стосується питань, пов'язаних з виконанням індивідуальних завдань або планів спортивної підготовки.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (реферат, курсові і дипломні роботи, тощо) з окремих дисциплін виконуються в терміни, передбачені навчальним планом вищого навчального закладу. Вони виконуються студентом самостійно при консультації з боку викладача. Комплексна тема може виконуватись кількома студентами.

Курсові роботи виконуються з метою закріплення і поглиблення знань та їх застосування при вирішенні комплексних фахових завдань. Тематика курсових робіт повинна відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватись з практичними потребами фаху.

Курсові роботи захищаються перед комісією кафедри, оцінюються за за 100-бальною ECTS шкалою та національною шкалою і зберігаються на кафедрі протягом 3 років.

Дипломні (кваліфікаційні) роботи виконуються на завершальному етапі навчання студентів. Вони передбачають як систематизацію теоретичних і практичних знань зі спеціальності, застосування їх при вирішенні конкретних завдань, так і розвиток навичок самостійної роботи і оволодіння методикою дослідження і експерименту, пов'язаних з темою роботи.

Студент має право обрати тему дипломної роботи з числа запропонованих випускаючою кафедрою або запропонувати свою тему, відповідно її обґрунтувавши. Захист дипломних робіт здійснюється у державних комісіях після виконання студентом усіх вимог навчального плану і при позитивних відгуках керівника дипломної роботи та позитивних рецензіях на дипломний проект фахівців чи науковців відповідного рівня.

Захист може проводитись як у ЗВО, так і в організації, для якої тематика роботи становить теоретичний або практичний інтерес. Захищені дипломні роботи зберігаються у бібліотеках ЗВО.

Питання 5. Основні види самостійної роботи.

Самостійна робота студентів (СРС) — це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

СРС є важливою складовою навчального процесу, яка позитивно впливає на глибину засвоєння знань і вмінь, що є передумовою творчого застосування їх у майбутній професійній діяльності.

Метою СРС є засвоєння в повному обсязі навчального матеріалу, передбаченого програмою та послідовне формування у студентів самостійності як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасного фахівця вищої кваліфікації. Для самостійної роботи студенту відводиться від 1/3 до 2/3 від загального обсягу навчального часу на окрему дисципліну.

За формою подання результатів є такі види самостійної роботи студентів:

- доповідь, повідомлення, коментар, презентація ситуації;
- конспекти, таблиці, схеми, термінологічні словники, реферати, контрольні роботи, курсові та дипломні роботи;
- моделі, макети, наочність;
- інтерактивна–навчальне спілкування на форум-сторінці в гіпермедійному середовищі.

Питання 6. Форми і методи контролю.

Для ефективної перевірки рівня засвоєння студентами знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни використовують різні методи і форми контролю. Найпоширенішими методами контролю є: усний контроль, письмовий, тестовий, графічний, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки.

Усний контроль (усне опитування). Це найпоширеніший метод у навчальній практиці. Здійснюють його на семінарських, практичних і лабораторних заняттях, а також колоквіумах, лекціях і консультаціях. Усне опитування передбачає таку послідовність: формулювання запитань (завдань) з урахуванням специфіки предмета і вимог програми; підготовка студентів до відповіді та викладу знань; коригування викладених у процесі відповіді знань; аналіз і оцінювання відповіді.

Письмовий контроль. Його метою є з'ясування в письмовій формі ступеня оволодіння студентами знаннями, вміннями та навичками з предмета, визначення їх якості – правильності, точності, усвідомленості, вміння застосувати знання на практиці.

Тестовий (англ. test – іспит, випробування, дослід) контроль. Для визначення рівня сформованості знань і вмінь з навчальної дисципліни користуються методом тестів. Виокремлюють тести відкритої форми (із вільно конструйованими відповідями) і тести закритої форми (із запропонованими відповідями). Тести відкритої форми передбачають короткі однозначні відповіді, які ґрунтуються переважно на відтворенні вивченого матеріалу, або складні (комплексні) відповіді, які потребують розвинутого логічного мислення, вміння аналізувати. Тести закритої форми передбачають вибір відповіді з певної кількості варіантів. Серед таких тестів виокремлюють тест-альтернативу, тест-відповідність.

Форма організації навчального процесу - спосіб організації, побудови й проведення навчальних занять, у яких реалізуються зміст навчальної роботи, дидактичні завдання і методи навчання. Форми навчального процесу класифікують наступні (лекції, практичні, семінарські, лабораторні, лабораторно-практичні заняття; самостійна робота студентів; навчальні конференції; консультації; індивідуальні заняття; навчальна виробнича (педагогічна) практика; курсові, дипломні, магістерські роботи); форми контролю, оцінювання та обліку знань, умінь і навичок студентів (заліки, іспити, захист курсових, дипломних і магістерських робіт). Семестровий контроль проводиться у формах екзамену, диференційованого заліку і заліку. Студент допускається до семестрового контролю, якщо він виконав всі види робіт, передбачені навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Екзамен є контрольним заходом перевірки засвоєння студентом теоретичного і практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни.

Диференційований залік полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу виключно на підставі виконання індивідуальних завдань, а залік – на підставі виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських і лабораторних заняттях.

Студентам, які під час сесії одержали не більше трьох незадовільних оцінок, дозволяється ліквідувати академічну заборгованість до початку наступного семестру. Повторне складання екзаменів допускається не більше двох разів з кожної дисципліни: один раз викладачу, другий – комісії, призначеній деканом.

Атестація (комплексний кваліфікаційний екзамен зі спеціальності) проводиться як комплексна перевірка знань студентів з дисциплін, передбачених навчальним планом. Екзаменаційна комісія здійснює атестацію студентів після завершення навчання на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні з метою встановлення фактичної відповідальності рівня освітньої (кваліфікаційної) підготовки вимогам кваліфікаційної характеристики. Комісія перевіряє рівень підготовки випускників, присвоює їм відповідний освітній рівень (кваліфікацію), вносить пропозиції щодо поліпшення освітньо-професійної підготовки фахівців.

Питання 7. Підвищення спортивної майстерності студентів та практична підготовка.

Підвищення спортивної майстерності студентів спеціалізованого ЗВО є природною і найважливішою ланкою їхньої підготовки. Значимість рівня спортивної підготовки впливає з самої суті майбутньої діяльності фізкультурного працівника.

Особливість спортивної діяльності полягає в тому, що деякі аспекти спорту неможливо вивчити, а можна лише відчувати й то тільки на відповідно високому змагальному рівні. Саме тому розкладом занять та навчальним планом передбачено певну кількість годин для *підвищення спортивної майстерності з обраного виду спорту (ПСМ)*. Частину годин, виділених студентові для ПСМ чи спортивної спеціалізації, студент може, за

погодженням із навчальною частиною, кафедрою відпрацювати в ДЮСШ, в навчально-тренувальних групах при кафедрах, у збірних командах клубів і регіонів, інших спортивних організаціях. Це дуже збільшує ефективність спортивного вдосконалення студента і сприяє його фаховому зростанню.

Практична підготовка має на меті набуття студентом професійних навичок та вмій. Практична підготовка студентів ЗВО фізкультурного профілю здійснюється:

– у фізкультурних організаціях (комітети фізичної культури, добровільні спортивні товариства, спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, спортивні споруди);

– в навчальних закладах (ЗЗСО, коледжі, ЗВО, виховні установи);

– в установах охорони здоров'я (лікарні, будинки відпочинку, санаторії, оздоровчі центри, консультативні пункти).

Практична підготовка регламентується навчальним планом ЗВО та Положенням про проведення практики студентів.

Загальну організацію практик та контроль за її проведенням здійснює керівник практики. Навчально-методичне керівництво і виконання програм практик забезпечують відповідні кафедри навчального закладу.

До керівництва практикою можуть залучатися провідні фахівці спортивних організацій і підрозділів, які є базою практики. За наявності вакантних місць студенти можуть зараховуватись на штатні посади. Але не менше 50 % часу вони повинні відводити на загально-професійну підготовку.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Які види діяльності здійснюють ЗВО?
2. Охарактеризуйте основні форми навчання у ЗВО.
3. Чим визначається зміст вищої освіти?
4. Чим характеризується самостійна робота студента?
5. Які види і форми організації навчальних занять використовуються у ЗВО?
6. Яка роль тестового контролю для визначення рівня знань студентів ЗВО?
7. В яких установах здійснюється практична підготовка студентів ЗВО фізкультурного профілю?

ЛЕКЦІЯ 8

ТЕМА 2.4

ОСНОВИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Мета вивчення: ознайомити з основами навчально-дослідної роботи, сформувати вміння орієнтуватись в спеціальній методичній літературі.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Загальні принципи наукової творчості.
2. Загальна схема наукового дослідження.
3. Основні методи наукового дослідження у сфері фізичного виховання та спорту.
4. Програма наукових досліджень.
5. Робота над статтями та доповідями.
6. Послідовність виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, курсових робіт.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с.*
2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
3. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С. 102-109.*
4. *Сергієнко Л.П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 271 с.*
5. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.*
6. *Худолій О.М. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 406 с.*

Додаткова:

1. *Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту. – Львів: ЛДДФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.*

2. Ведмеденко Б.Ф., Жукотинський К.К. *Вибрані лекції з фізичного виховання.* – Чернівці: Прут, 2002. – 221 с.

Питання 1. Загальні принципи наукової творчості.

Сучасний етап розвитку суспільства посилює вимоги до підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів. *Наука*, сутністю і метою якої є пізнання закономірностей та властивостей розвитку природи, суспільства і людини, завжди відігравала першорядну роль у розвитку соціальної і духовної сфер, матеріального виробництва і самореалізації особистості в будь-якому суспільстві.

Наука це сфера людської діяльності, спрямована на вироблення нових знань про природу, суспільство і мислення. Педагогічні ситуації, що постійно змінюються, вимагають від фахівця фізичною культурою не тільки знання типових рішень, але і постійного пошуку нових способів. Більш того, знайдені оригінальні способи рішення педагогічної задачі повинні стати надбанням інших викладачів, але для цього необхідно вміти аналізувати отримані результати й оформляти їх. Реалізувати всі ці вимоги можна тільки в тому випадку, якщо викладач буде озброєний *методологією педагогічних досліджень у фізичному вихованні* – це система знань і умінь в галузі підготовки і проведення педагогічного дослідження, обробки, аналізу і представлення результатів дослідження. Більш широкому сенсі *методологія* – це філософське вчення про систему методів наукового пізнання і перетворення реальної дійсності, а також вчення про застосування принципів, категорій, законів діалектики і науки до процесу пізнання і практики і інтересах придбання нових знань.

Зазначимо основні принципи наукової праці

1. Постійно думати про предмет дослідження.
2. Не працювати без плану.
3. Контролювати хід роботи й коригувати за результатами контролю як загальний план, так і окремі його частини.

Розглянемо принципи наукової праці детальніше.

1. Постійно думати про предмет дослідження. Так, І. Ньютон на запитання про те, як йому вдалося відкрити закони небесної механіки, відповів «Дуже просто, я весь час думав про них». Біографи Д.І. Менделєєва пишуть, що Дмитро Іванович «побачив» свою таблицю уві сні. На цій підставі деякі скептики стверджували, що періодична система елементів могла наснитися і будь-кому іншому. Із першого принципу випливають два практичні висновки, корисні для молодих учених.

По перше, не можна займатися науковою працею тільки на роботі, обмежуючи себе годинами обов'язкової присутності. Досвід свідчить, що такий полегшений режим унеможлиблює виконання роботи у строк і з потрібною якістю. Думати про предмет свого дослідження необхідно постійно.

По-друге, слід позбутися некритичного сприймання чужих думок та ідей. Хоча вивчення літератури за темою дослідження і є важливим, набагато

більше значення має власна творчість. Варто насамперед шукати власні шляхи вирішення проблеми, свій напрямок наукового пошуку, тоді вивчення літератури буде корисним, бо дасть змогу уникнути помилкових шляхів.

2. Не працювати без плану. За весь період роботи над статтею або дисертацією може існувати декілька планів.

3. Контролювати хід роботи, обмежувати глибину розробки. За результатами контролю треба коригувати як загальний план, так і окремі його частини.

Питання 2. Загальна схема наукового дослідження.

Загальну схему наукового дослідження можна приблизно зобразити таким чином:

1. Обґрунтування актуальності обраної теми.
  2. Постановка мети і конкретних завдань дослідження.
  3. Визначення об'єкта і предмета дослідження.
  4. Вибір методів (методики) проведення дослідження.
  5. Опис процесу дослідження.
  6. Обговорення результатів дослідження.
  7. Формулювання висновків і оцінка одержаних результатів
- Обґрунтування актуальності обраної теми.*

Що ж таке актуальність, або «кому це потрібно?» Чи інакше – «Якій галузі виробництва або знань і для чого необхідні запропоновані наукові результати?» Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне - сутність проблеми, з чого й впливає актуальність теми. Проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже виявило свою неспроможність а нове ще не набуло розвинутої форми.

Таким чином, проблема в науці - це суперечлива ситуація, котра вимагає свого вирішення. Така ситуація найчастіше виникає в результаті відкриття нових фактів, які явно не вкладаються у рамки колишніх теоретичних уявлень тобто коли жодна з теорій не може пояснити щойно виявлені факти. Правильна постановка та ясне формулювання нових проблем часом має не менше значення ніж їх вирішення. По суті, саме вибір проблеми, якщо не цілком то дуже великою мірою визначає як стратегію дослідження взагалі, так і напрямок наукового пошуку зокрема. Не випадково вважається, що сформулювати наукову проблему - означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо і що поки невідомо науці з предмету дослідження.

Постановка мети і конкретних завдань дослідження.

Від доведення актуальності обраної теми логічно перейти до формулювання мети дослідження, а також вказати конкретні завдання, які мають бути вирішені відповідно до цієї мети. Це звичайно робиться у формі перерахування (вивчити, описати, встановити, вияснити, вивести формулу і т.ін.). Формулювання цих завдань необхідно робити якомога ретельніше, оскільки опис їх вирішення складатиме зміст розділів наукової роботи. Це

важливо також і тому, що назви таких розділів з'являються саме з формулювання завдань дослідження.

Надалі формулюють об'єкт і предмет дослідження. *Об'єкт* — це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію і обрані для вивчення. *Предмет* — це те, що міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, котра є предметом дослідження. Саме на нього і спрямована основна увага науковця, саме предмет дослідження визначає тему роботи, яка вноситься на титульний аркуш як заголовок.

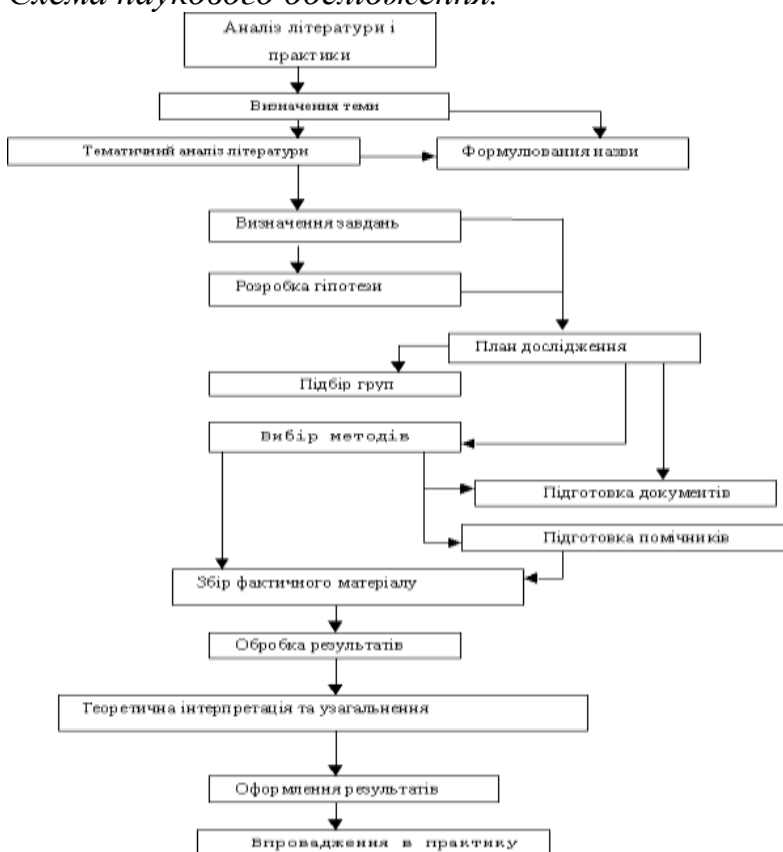
Дуже важливим етапом наукової праці є вибір методів дослідження інструменту отримання фактичного матеріалу і необхідної умови досягнення поставленої в роботі мети.

Опис процесу дослідження — основна частина праці, де висвітлюються методика і техніка дослідження з використанням логічних законів і правил.

Дуже важливий етап ходу наукового дослідження - *обговорення його результатів* на засіданнях профільюючих кафедр, наукових семінарів, учених і науково-технічних рад з попередньою оцінкою теоретичної та практичної цінності дисертації, що є першим колективним відзивом.

Заключним етапом ходу наукового дослідження є *висновки*, котрі містять те нове і суттєве, що складає наукові і практичні результати проведеної праці. Науковий результат — це знання, відповідне вимогам новизни, достовірності і практичної цінності.

Схема наукового дослідження.

Питання 3. Основні методи наукового дослідження у сфері фізичного виховання та спорту.

Метод – (від грец. – спосіб пізнання) це спосіб, шлях пізнання і практичного перетворення реальної дійсності, система прийомів і принципів, що регулює практичну і пізнавальну діяльність людей. Метод це засіб дослідження, спосіб пізнання явищ в їх взаємозв'язку та розвитку.

Всі методи дослідження можливо поділити на 2 групи:

1 – група методів отримання матеріалів для дослідження;

2 – група методів обробки одержаного матеріалу.

До першої групи відносяться:

1. Методи спостереження.

2. Методи експерименту.

3. Методи вивчення документів і матеріалів.

4. Методи опитування (бесіда, вивчення анкетних даних, думка людей та ін.).

Метод вивчення документу і матеріалу – застосовується коли необхідно узагальнити досвід минулого, або коли педагогічний процес не піддається спостереженню. Багато даних необхідних для дослідження певних питань, знаходять своє відображення у документах дошкільних працівників (плани-конспекти занять з фізичної культури, протоколи педагогічних рад, план роботи дошкільного закладу на рік та ін.). До документальних матеріалів також відносять спеціально складені з науковою метою анкети та опитувальні листи. Вони відрізняються одне від одного лише обсягом відповідей. В анкеті запитання мають більш лаконічні відповіді – «так» або «ні», в опитувальному листі відповіді дають у більш розгорнутому вигляді, описовій формі. Анкети та опитувальні листи застосовують частіше на початку дослідження, і вони не можуть бути вирішальними для визначення ефективності якої-небудь методики.

Метод опитування (можна записати розмову, заповнити анкету і т.п.).

Метод спостереження — дослідник спостерігає за ходом навчального процесу і його результатами. Цей метод застосовують коли необхідно вивчити процес фізичного виховання в тому вигляді в якому він проводиться. Метод спостереження має чітко сформульовані мету та предмет, за яким воно ведеться; об'єктивну та чітку фіксацію фактів. Одержані наукові дані визначають, порівнюють і на основі цього роблять відповідні висновки та практичні рекомендації.

Педагогічний експеримент. Характерною особливістю експерименту як спеціального емпіричного метода дослідження є те, що він забезпечує можливість активного практичного впливу на процеси, які вивчаються. Дослідник не обмежується пасивним спостереженням, а свідомо змінює природне протікання процесу. Він може ізолювано вивчати окремі явища, або змінювати умови в яких вони протікають. Під *експериментом* розуміють метод дослідження спрямований на перевірку науково обґрунтованого припущення про причинно-наслідкові зв'язки умов навчання, тренування і очікуваних наслідків.

Контрольні іспити (тестування) допомагають виявити рівень розвитку окремих рухових якостей; оцінити ступінь сформованості навичок з основних рухів (біг, стрибки, метання та ін.), порівняти рівень рухової підготовленості як окремих дітей, так й груп (контрольної та експериментальної); виявити перевагу та недоліки застосованих засобів, методів навчання та форм організації занять. Контрольний іспит проводиться за допомогою текстів. Це стандартизовані за змістом, формою та умовами виконання рухові дії, які виконуються з метою визначення рівня фізичного стану дітей на даний період навчання.

Структура експерименту

Перша стадія. Теоретичний аналіз, підготовка експериментальної ситуації. На першій стадії встановлюють мету експерименту

Друга стадія. Власно експериментальне дослідження.

Умовно педагогічний експеримент на цій стадії ділиться на *три послідовних етапи*.

Перший етап – констатувальний. На цьому етапі у відповідності до логіки здійснення експерименту вирішенню підлягають такі завдання:

– відбір експериментальних та контрольних груп та вирівнювання основних умов проведення експерименту в них;

– вимірювання показників початкового рівня сформованості об'єктів, які вивчаються в експериментальних і контрольних групах і порівняння їх між собою.

Другий етап – формувальний. Під час його проведення навчально-тренувальний процес в експериментальних групах організується із запровадженням експериментального фактору, а в контрольних – без його застосування.

Третій етап – контрольний. На контрольному етапі вирішенню підлягає завдання виявлення динаміки показників рівня сформованості об'єктів вимірювання в експериментальних і контрольних групах і порівняння їх між собою.

Третя стадія експерименту пов'язана з інтерпретацією отриманих даних і статистичною обробкою результатів виміру відповідних величин, здійсненням перевірки статистичної гіпотези дослідження. Оформлення результатів дослідження. Доцільно після проведення експериментального дослідження проводити його впровадження в практику, щоб перевірити ефективність одержаних результатів у масовій практиці за спеціально розробленою програмою.

Методи обробки отриманих матеріалів (результат):

а) метод логічних закінчень;

б) метод математичної обробки матеріалів (результат).

Математичні методи. У дослідженнях з фізичного виховання широко використовуються методи математичної статистики, їх застосування для аналізу отриманих даних дає можливість більш об'єктивно оцінити результати експерименту, які відображають у таблицях, діаграмах, графіках. Вони

підвищують надійність наукових висновків і створюють певні засади для подальших теоретичних узагальнень.

Завершує кожне наукове дослідження теоретичний аналіз одержаних результатів і висновки для практики

Аналіз наукових робіт показує, що у фізичному вихованні використовується загально педагогічні методи, методи дослідження рухової підготовленості, психофізіологічного та функціонального стану різних груп населення.

Загально педагогічні методи дослідження: аналіз літературних джерел, педагогічне спостереження, метод вивчення документальних джерел, педагогічний експеримент (порівняльний, паралельний, констатуючий, формулюючий, модельний, лабораторний, природний), хронометрування і хронографування, анкетування, експертна оцінка.

Методи дослідження рухової підготовленості: педагогічне тестування (контрольне випробування), динамометрія, полідинамометрія, тензографія і пневмографія, дистанціометрія, темпографія, спідографія, кіноциклографія.

Психофізіологічні методи дослідження: рефлексометрія, методика «нахил кривої» для вивчення сили нервової системи, методика «тепінг-тест» для вивчення сили нервової системи, кинематометрична методика для виміру рухливості нервової системи, методика виміру лабільності нервової системи по критичній частоті світлових мигань, міотонометрія, вимір ручної спритності, визначення рухової пам'яті, тремометрія.

Медико-біологічні методи дослідження в педагогічних експериментах в фізичному вихованні: антропометрія, пульсометрія, частота дихання, артеріальний тиск, пневмотахометрія, електрокардіографія, варіаційна пульсометрія і кореляційна ритмографія, вегетативний показник ритму, систолічний показник, ортостатичні проби, проба Ромберга, функціональні проби, тест PWC¹⁷⁰, проба Летунова, Гарвардський степ-тест.

Реєстрація техніки виконання фізичних вправ дає можливість аналізувати і оцінювати виконання фізичних вправ за допомогою спеціальних приладів і пристроїв. Так, *координатографія* застосовується для вивчення техніки виконання вправ на основі механічного запису траєкторії польоту

Питання 4. Програма наукових досліджень.

Педагогічне дослідження у фізичному вихованні виконується за розробленою програмою.

Програма наукових дослідження – це виклад його концепції у відповідності до мети і гіпотези дослідження з вказівкою методик збору і аналізу даних, а також послідовності операції для її перевірки.

Повна програма дослідження має *методологічний і процедурний* розділи.

Методологічний розділ програми:

- Формулювання проблеми, визначення об'єкта і предмета дослідження.
- Визначення мети і постановка завдань дослідження.
- Уточнення й інтерпретація основних понять.

- Попередній системний аналіз об'єкта дослідження.
- Розгортання робочих гіпотез.

Процедурний розділ програми:

- Принциповий план дослідження.
- Обґрунтування кількісного складу піддослідних.
- Перелік основних процедур збору і аналізу даних. Основні з них: анкетування, інтерв'ю, спостереження, аналіз документів, педагогічний експеримент, хронометрування, контрольні випробування, динамометрія, рефлексометрія, методи лікарського контролю).

– Методи математичної статистики. Для обробки первинних даних застосовуються як елементарні статистики (середнє значення, стандартне відхилення, коефіцієнти асиметрії та ексцесу), так і складні методи багатомірного статистичного аналізу (кореляційний, факторний аналіз).

Загальну схему наукового дослідження можна приблизно зобразити таким чином:

- Обґрунтування актуальності обраної теми.
- Постановка мети і конкретних завдань дослідження.
- Визначення об'єкта і предмета дослідження.
- Вибір методів (методики) проведення дослідження.
- Опис процесу дослідження.
- Обговорення результатів дослідження.
- Формулювання висновків і оцінка одержаних результатів.

Питання 5. Робота над статтями та доповідями.

Основним видом оперативної публікації про нові дослідження є стаття. Її мета полягає в поданні інформації про проведену наукову роботу, використанні одержаних результатів для подальшої розробки цієї теми.

Обсяг статті, як правило, обмежується 6 – 24 ст. вона друкується у фахових журналах та наукових збірниках за відповідними рубриками: історія, теорія, методика, практичний досвід, порівняльна педагогіка. Тому інформація, що пропонується автором статті, не повинна виходити за межі тематики тієї чи іншої рубрики. Головна вимога до підготовки статті – її лаконічність, конкретність і змістовність. Наукова стаття повинна мати такі структурні елементи:

1. Вступ – постановка наукової проблеми, її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, що постають перед суспільством, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності (5 – 10 рядків).

2. Аналіз основних досліджень і публікацій, на які спирається автор; висвітлення головного протиріччя; виділення невирішених питань у межах загальної проблеми (0,5 – 2 сторінки машинописного тексту через два інтервали).

3. Формулювання мети статті. Мета (завдання) статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій за темою дослідження. Для рішення поставлених завдань наводиться програма

експерименту, методика отримання та аналізу фактичного матеріалу (0,5 – 1 сторінки).

4. Виклад змісту власного дослідження – основна частина статті. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, особисті ідеї, думки, внесок авторі в досягнення і реалізацію основних висновків (5 – 6 сторінок).

5. Висновок, в якому формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, її значення для теорії і практики, суспільна значущість; коротко накреслюються перспективи подальших розвідок за темою дослідження (1/3 сторінки).

Доповідь – це письмовий виклад розгорнутої усної форми виступу, що відповідає тексту тез. Доповіді не публікуються, а повідомляються учасникам наукового зібрання з метою залучення до дискусій та обговорення викладеного матеріалу. Структурними компонентами побудови доповіді є вступ (актуальність визначених питань), основна частина (провідна ідея, її теоретичне і експериментальне доведення, авторська інтерпретація проблеми), кінцівка (формулювання висновків, рекомендацій).

Готують доповіді у письмовій формі, обсягом 6 – 8 ст. (така доповідь розрахована на 15 – 20 хвилин виступу). Коротша доповідь називається *повідомленням* (5 – 7 хвилин). Іноді матеріал доповіді може складати основу статті.

Питання 6. Послідовність виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, курсових робіт.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання мають свою специфіку, їх деталі необхідно узгоджувати з науковим керівником. Щодо до структури, методики виконання та оформлення, вони мають подібні риси з курсовою і дипломною роботами і на старших курсах дослідження за обраною тематикою може бути продовжено.

ІНДЗ доцільно виконувати в такій послідовності:

- вибір теми;
- з'ясування проблеми, об'єкта і предмета;
- висунання гіпотези дослідження;
- визначення мети і завдань дослідження;
- підбір методів дослідження;
- складання попереднього плану;
- аналіз літератури з теми;
- виклад теорії і методики;
- систематизація засобів, методичних приймів і методів контролю ефективності над використанням засобів;
- упорядкування тематичного плану-графіку проходження навчального матеріалу;
- упорядкування конспектів занять (уроків);

- формулювання припущення про вплив запропонованих засобів на ефективність процесу навчання чи розвитку рухових здібностей;
- формулювання висновків і рекомендацій;
- оформлення списку використаних джерел та додатків;
- написання вступу.

Потім здійснюється літературне й технічне оформлення роботи, її рецензування, підготовка до захисту і захист ІНДЗ. Виконання ІНДЗ організується відповідно до графіка, затвердженого кафедрою та деканом.

Процес роботи над дослідженням умовно поділяється на три основні етапи:

- підготовчий;
- етап роботи над змістом;
- заключний етап.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Назвіть основні методи досліджень у сфері фізичної культури і спорту.
2. Які види педагогічного експерименту використовуються у фізичному вихованні і спорті?
3. Які методи збору даних використовуються у фізичному вихованні і спорті?
4. Яке значення мають методи математичної статистики для управління навчально-тренувальним процесом?
5. Які науково-дослідні роботи виконують студенти першого курсу?
6. У чому полягає техніка написання статті та підготовки наукової доповіді?